

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра банківської справи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Регулювання діяльності системно важливих банків»

Студентки 2 курсу, 3м групи
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
спеціалізації «Банківська справа»

Хомазюк
Лілії
Євгенівни

Науковий керівник
канд.екон.наук,
доцент

Сушко Наталія
Мар'янівна

Гарант освітньої програми
д-р екон.наук,
професор

Шульга Наталія
Петрівна

Київ 2018

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ТА КРИТЕРІВ ВИЗНАЧЕННЯ СИСТЕМНО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ.....6

- 1.1. Сутність системно важливих банків та їх роль у функціонуванні банківських систем.....6
- 1.2. Критерії ідентифікації системно важливих банків.....14
- 1.3. Місце системно важливих банків у забезпеченні фінансової стабільності банківської системи.....20

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СИСТЕМНО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ.....28

- 2.1. Законодавчо-нормативне забезпечення функціонування системно важливих банків в Україні.....28
- 2.2. Механізм визначення потенційних системно важливих банків в Україні 35
- 2.3. Оцінка ефективності діяльності системно важливих банків 44

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМНО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ.....51

- 3.1. Досвід зарубіжних країн з ідентифікації та управління системно важливими банками.....51
- 3.2. Імплементация світового досвіду з управління системно важливими банками.....60

3.2. Напрями регулювання діяльності системно важливих банків в Україні.....67

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

БКБН – Базельський комітет з банківського нагляду

БС – банківська система

МВФ – Міжнародний валютний фонд

НБУ – Національний банк України

РФС – Рада з фінансової стабільності

СВБ – системно важливий банк

СВІ – системно важливий інститут

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі економічного розвитку регулювання стабільності банківської системи є одним із пріоритетних завдань держави. Важливою складовою економічного розвитку кожної країни є стабільне функціонування банківської системи, адже будь-які зміни (позитивні чи негативні) у банківській сфері прямо впливають на стан економіки загалом. На сьогоднішній день банківський сектор перебуває у стадії постійного розвитку: з'являються нові установи, реорганізуються інші, певні установи ліквідуються.

Через зміну законодавчих актів, посилення конкуренції, недостатній обсяг активів, бажання отримати більше прибутку, завоювати більшу частку ринку банки намагаються укрупнитися, наростити капітал, стати «гігантами» на ринку збуту банківських продуктів. Це може призводити до утворення системно важливих фінансових інститутів, несвоєчасне втручання у регулювання діяльності яких може призвести до негативних наслідків для банківської системи та економіки країни.

Вагомий внесок з вивчення питань ідентифікації системно важливих банків було внесено такими вітчизняними вченими як В.Лавренюк[21;22;23], І.Краснова[23], Р.Набок[27], В.Бура[7], Н.Шульга[63], С.Колодізева[63],

Т.Савченко[57] та такими іноземними вченими як А.Ясен[82], Б.Бернанке [68] та інш. Також велику роль відіграють дослідження Національного банку України[28;31;37] та методологія, запропонована Банком міжнародних розрахунків[72;73;74].

Проте методологія, яка існує на теперішній час в Україні потребує вдосконалення, а поняття «системно важливий банк» розширення.

Саме тому визначення системно важливих інституцій, їх ідентифікація та регулювання їх діяльності залишається невизначеним питанням.

Метою дослідження є дослідження сучасних підходів у регулюванні діяльності системно важливих банків та розробка пропозицій щодо удосконалення цього процесу в Україні.

Для досягнення цієї мети були сформульовані такі **завдання**:

- 1) провести огляд літературних джерел та визначити необхідність існування та сутність поняття «системно важливого банку», критеріїв ідентифікації системно важливих банків та їх головних ознак;
- 2) визначити місце системно важливих банків у забезпеченні стабільності банківської системи країни;
- 3) проаналізувати законодавчо-нормативну базу регулювання діяльності системно важливих банків в Україні;
- 4) дослідити механізм визначення потенційних системно важливих банків в Україні, визначити системно важливі банки в Україні за методикою Національного банку України;
- 5) оцінити на основі розрахунку показників ліквідності, прибутковості та стійкості ефективність діяльності системно важливих банків в Україні;
- 6) визначити інструменти та методики зарубіжних країн, які можуть бути застосовані в Україні з метою підвищення стійкості банківського сектору та ефективності регулювання діяльності системно важливих банків;
- 7) розробити рекомендації щодо підвищення ефективності регулювання діяльності системно важливих банків в Україні.

Об'єктом дослідження є процес ідентифікації та регулювання діяльності системно важливих банків в Україні, а **предметом дослідження** - теоретико-методичні засади діяльності системно важливих банків та визначення їх місця у питанні врегулювання стабільності банківської системи країни.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять наукові праці, рекомендації Базельського комітету з банківського нагляду, законодавчі та нормативні акти України з питань регулювання діяльності системно важливих банків. Для визначення поняття системно важливого банку, дослідження місця системно важливих банків у забезпеченні стабільності системи нами було використано такі загально-наукові методи, як узагальнення та систематизація, метод індуктивного аналізу. У процесі дослідження критеріїв ідентифікації системно важливих банків, визначення потенційних та розрахунок за методологією України діючих на території країни системно важливих банків ми використали методи порівняння, аналізу та синтезу, метод групувань, статистичного аналізу. Для наочного відображення результатів у вигляді малюнків, графіків та таблиць нами було використано графічний метод та метод побудови аналітичних таблиць.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти з питань регулювання діяльності системно важливих банків; офіційні дані Національного банку України; рекомендації Базельського комітету; фінансова звітність банків; наукові публікації з досліджуваної теми;.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

удосконалено: механізм визначення потенційних системно важливих банків, а саме: запропоновано визначати та групувати банки на основі кластерного аналізу.

Практичне значення одержаних результатів. За запропонованими додатковими критеріями ідентифікації системно важливих банків можливо буде визначення не лише 3 найбільших банків країни, а й інших, які можуть бути потенційними, спеціально створеним органом в Департаменті регулятора може здійснюватись посилений нагляд за такими установами з метою

уникнення недооцінки їх значення.

Особистий внесок магістра. Випускна кваліфікаційна робота є самостійним завершеним дослідженням автора.

Структура та структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 102 сторінки, що містить 15 таблиць на 25 сторінках, 18 рисунків на 18 сторінках, 8 додатків. Список використаних джерел включає 82 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ТА КРИТЕРІЇВ ВИЗНАЧЕННЯ СИСТЕМНО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ

1.1. Сутність системно важливих банків та їх роль у функціонуванні банківських систем

Важливою складовою процесу визначення сутності інституції, яка набуває статусу системно важливої є дослідження генезису та відтворення етапів від створення до становлення поняття «системно важливий банк». Парипа К.В. стверджує, що питання системної важливості вивчається з 80-х років ХХ ст. і зазначає, що вперше про важливість системно важливого інституту було згадано Конгресменом США Стюартом Б. МакКінні 19 вересня 1984 у виступі з приводу спасіння банку «Континенталь Іллінойс», який став перед загрозою неплатоспроможності через необачну кредитну діяльність [41].

Багато досліджень стосовно визначення поняття СВБ було проведено Лавренюком В.В. [21]. При цьому в роботі В.В.Лавренюка вже простежується певним чином створена онтологія поняття СВБ, виділено 3 етапи: зародження, становлення і розвитку. На етапі зародження (17-19 ст.), за думкою дослідника, відбувалась трансформація малих комерційних банків до великих національних, а також вихід банків за межі національних кордонів[21]. На етапі становлення (19-20 ст.) розширювався спектр банківських послуг, підвищувалась роль банків. Цей період також ознаменувався появою транснаціональних банків, розширенням діяльності бірж та розвитком фондового ринку[21]. На етапі розвитку (20 ст. – сьогодні) до 2009 р. відбувалися спроби виділення системно важливих банків, зростала кількість транснаціональних банків, стрімко розвивався міжнародний банківський бізнес[21].

Якщо звернутись до історії, спусковим гачком кризи 2008-2009 рр. стало банкрутство світового інвестиційного гіганта «Lehman Brothers», який був

системно важливим банком США. Саме тоді було встановлено необхідність регулювання діяльності та підтримки таких банків державою. Цими ж роками датовано появу терміну «системно важливий банк» (systemically important bank), який був офіційно закріплений Радою з фінансової стабільності (РФС) спільно із Базельським комітетом з питань банківського нагляду (БКБН) після кризи 2008–2009 рр., яка яскраво продемонструвала, що банки, які є «занадто великими, щоб збанкрутувати», водночас є «занадто великими, щоб бути врятованими»[7; с. 375].

При дослідженні поняття системно важливого банку прослідковується тісний взаємозв'язок з поняттям системно важливого інституту. Деякі вчені взагалі ототожнюють поняття системно важливого банку та системно важливого інституту, тому доцільним буде розглянути також етап виникнення поняття СВІ та дослідити відмінність понять.

Вперше поняття СВІ було використано у звіті Європейського центрального банку про стабільність фінансових ринків у 2006 році[70]. В аналітичних дослідженнях Європейського центрального банку системно значущі фінансові інститути розглядаються як фінансові компанії, банкрутство або неможливість продовження діяльності яких буде з великою ймовірністю мати негативні наслідки для фінансового посередництва[71]. Хоча на думку Н.Приказнюка таке визначення є не зовсім коректним, адже визначає негативні наслідки від банкрутства або неможливості продовження діяльності СВІ лише для фінансового посередництва, хоча ці інститути мають вплив загалом на фінансову систему[46].

На думку вчених, що притримуються ствердження, що СВІ є «занадто пов'язаними, щоб збанкрутіти», СВІ – це фінансові інститути, які мають прямі чи опосередковані взаємозв'язки з іншими фінансовими установами, які функціонують в межах однієї фінансової системи, створюючи при цьому щільно пов'язану мережу, що у випадку виникнення кризи сприятиме швидкому розповсюдженню шоків на всі основні вузли фінансової системи та економіки в цілому[68].

На нашу думку, під дане визначення підпадає визначення і системно важливого банку, адже СББ є фінансовим інститутом, завжди має зв'язки з іншими фінансовими установами, через що має здатність швидко розповсюджувати свої ризики через свої взаємозв'язки.

Згідно з визначенням, наведеним А.Ясиним, "у широкому розумінні це банк, страхова компанія або інша фінансова установа, банкрутство якої, чи її проблемний стан, може викликати фінансову кризу при прямій дії або слугувати спусковим механізмом для поширення шоків [82].

Тобто тут вчений виокремлює те, що системно важливим інститутом може бути не тільки банк, а й інша фінансова установа, з чого можемо зробити висновок, що головна відмінність між поняттям СБІ та СББ полягає у тому, що системно важливий банк є системно важливим інститутом, а от системно важливий інститут не завжди є банком.

Базельський комітет визначає системно важливі банки як фінансові інститути банкрутство або можливі проблеми яких, привели б до значних збитків для всієї фінансової системи та для економіки в цілому, через її величину, складність та взаємопов'язаність [74].

Майже аналогічним є визначення, сформоване Радою з фінансової стабільності: системно важливий банк - це фінансова установа, чиє банкрутство або некоректна діяльність, через її розмір, складність та системну взаємопов'язаність, приведе до значних проблем у функціонуванні фінансової системи та економічній діяльності взагалі [78].

Проте, на відміну від визначення Базельського комітету з банківського нагляду у визначенні РФС пояснюється причина виникнення проблем у банку некоректною діяльністю банку, а також в словосполученні, що описує наслідок такої некоректної діяльності, поняття «збитки» замінено поняттям «проблеми», адже подібна діяльність СББ може призводити не лише до збитків, а й призводити до інших негативних наслідків.

Вивчення діяльності системно важливих банків є однією зі складових досліджень багатьох фінансових інституцій, у т.ч. Міжнародного валютного

фонду. У МВФ існує своє трактування поняття «системно важливий банк», яке відрізняється від трактування БКБН та РФС тим, що МВФ акцентує увагу на тому, що не сам системно важливий банк є причиною банківських криз та збитків банківської системи, а той процес, який порушує така установа: системно важливий банк - банк, діяльність якого може спровокувати ризик порушення процесу надання фінансових послуг, що призведе до погіршення функціонування частини чи всієї фінансової системи, та становить загрозу негативних наслідків для реального сектора економіки[75, с. 31].

До 2014 року в українському законодавстві не було наведено визначення «системно важливого банку». Відповідно до закону «Про банки та банківську діяльність» існувало таке поняття як «системо утворюючий банк», зобов'язання якого становлять не менше 10% від загальних зобов'язань банківської системи [47].

Проте, поняття системоутворюючого банку не в повній мірі охоплює ознаки системно важливого банку, адже згідно з визначенням береться за увагу лише показник величини зобов'язань банку і не враховуються такі ознаки як взаємопов'язаність, диверсифікованість активів, рівень ризику, який здатен спричинити банк та загалом наслідки, які може спричинити системно важлива фінансова установа у випадку неплатоспроможності чи банкрутства.

Згідно із Законом № 1586-VII від 04.07.2014 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання негативному впливу на стабільність банківської системи» поняття «системоутворюючого банку» було замінено поняттям «системно важливого», відповідно до якого СВБ – це банк, що відповідає критеріям, встановленим Національним банком України, діяльність якого впливає на стабільність банківської системи[48]. У даному визначенні вже вказується на те, що є певний перелік критеріїв, затверджених вищим законодавчим органом, яким має відповідати банк, щоб набути статус системно важливого. Після історичного екскурсу вважаємо доцільним розробити схему зародження поняття «системно важливого банку» до затвердження цього поняття офіційними джерелами в Україні (рис.1.1.).

Дослідженням суті системно важливого банку займаються не лише фінансові інституції та міжнародні установи, багатьма зарубіжними та вітчизняними вченими за різними підходами були сформовані власні визначення (Дод.А).

Рис.1.1. Етапи затвердження поняття СВБ в законодавстві України*

*Примітка: складено автором за джерелами[70;41;47;48]

Як видно з Дод.А всі визначення об'єднані єдиним причинно-наслідковим підходом, тобто якого би підходу не притримувались вчені у будь-якому випадку вони приходять до того, що будь-які проблеми, пов'язані з діяльністю СВБ призводять до негативних наслідків не тільки для банківської системи, а й для економіки загалом.

У свою чергу, з причинно-наслідкового підходу виокремлюємо підхід визначення СВБ за величиною, де говориться не тільки про наслідки, до яких призводить СВБ, а ще про те, що СВБ – це неодмінно велика банківська установа. У той же час, вчені В.Новікова, С.Зоу, Хі Су Рох та Сан Ян Пак додають до всього ще й фактор взаємопов'язаності СВБ з іншими банківськими установами. З іншого боку Ерік Раджан та В.Ахарія у визначенні виокремлюють фактор диверсифікованості активів і описують ефект «зараження» банківських установ проблемними або низьколіквідними активами.

Важливим фактором негативного впливу проблемного СВБ І. Краснова та В. Лавренюк вбачають у збільшенні системного ризику, вперше заявляючи про пряму залежність між СВБ та системним ризиком[22].

Згідно визначення МВФ системний ризик – це ризик порушення процесу надання фінансових послуг, який викликає порушення частини чи всієї фінансової системи, а також несе в собі загрозу негативних наслідків для реального сектору економіки[75].

Згідно визначення НБУ системний ризик – це 1) ризик порушення діяльності всієї фінансової системи з потенційними серйозними негативними наслідками для внутрішнього ринку та реального сектору економіки; 2) ризик дестабілізації у наданні ключових фінансових послуг, що можуть мати серйозні наслідки для реальної економіки[54].

На думку Полагніна Д.Д. протистояти кризовим явищам завдяки використанню методів контролінгу та ризик-менеджменту, в першу чергу, повинні системно важливі банки, які несуть за собою найбільший вплив на банківську систему країни, оскільки володіють найбільшою часткою активів[46] та мають найбільшу кількість взаємозв'язків на фінансовому ринку, що призводить до дуже швидкого поширення ризиків.

Тобто головне значення системно важливих банків для країни виявляється у тому, що СВБ є одним з інструментів держави для управління системним ризиком, можливістю регулятора через СВБ попереджувати кризові явища для банківської системи.

На основі даних підходів можемо виділити основні ознаки системно важливого банку(рис.1.2) та сформувані власне визначення СВБ – це банк або інша фінансова установа, яка володіє значною долею ринку, активи якої є диверсифікованими та яка має таку кількість економічних зв'язків, що її неплатоспроможність або банкрутство зумовлюють збільшення системного ризику, можуть слугувати спусковим механізмом для поширення шоків, спричинити фінансову кризу при прямій дії або, з іншого боку, слугувати інструментом для управління системним ризиком.

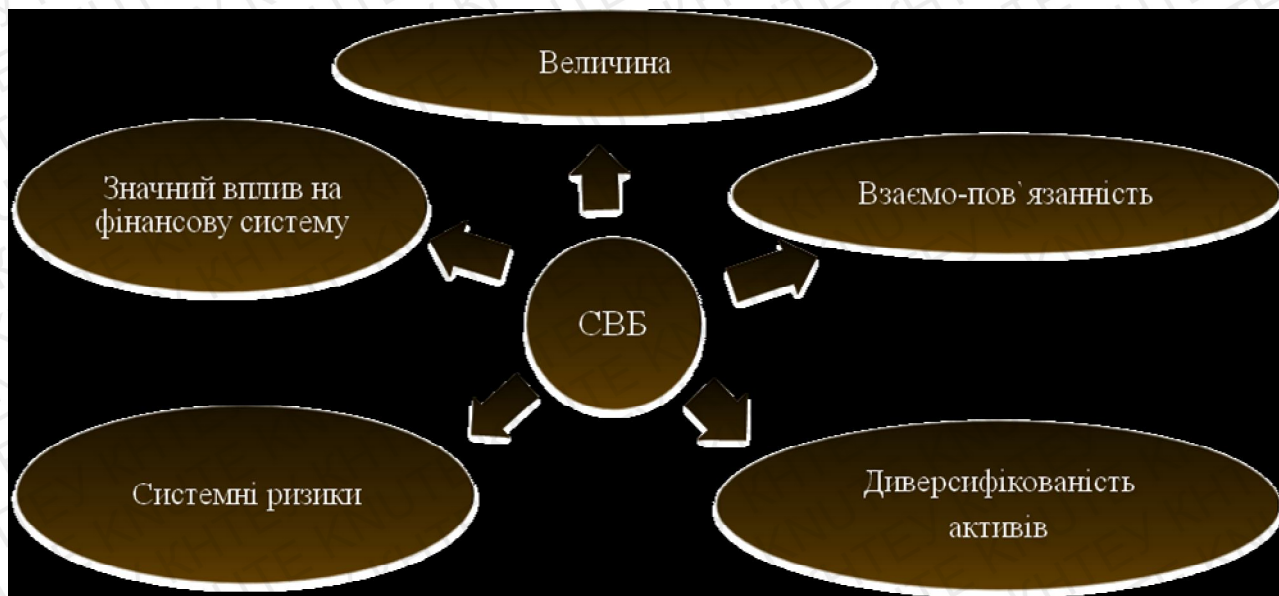

Рис.1.2 Ознаки системно важливого банку*

*Примітка: складено автором за джерелами[67;68;69;70;71]

На думку І.Є.Белової, підходи до визначення поняття СВІ розроблено на основі тверджень:

- «too big to fail»;
- «too many to fail»;
- «too interconnected to fail»;
- «too systemically to fail»[5].

Вважаємо за доцільне не тільки розглянути методику визначення поняття системно важливих інститутів, запроповану І.Є.Беловою, а також розширити її на основі тверджень «too important to fail», «too complex to fail», «too big to save» (рис.1.3).

Як видно з рис.1.3., вчені розглядають системно важливий інститут за різними підходами, проте всі підходи зводяться до того, що системно важливі інститути є занадто важливими установами для того, щоб збанкрутувати.

Тобто тут можемо аргументувати значимість слова «важливий» в аббревіатурах СВІ та СВБ і зробити висновок, що важливість банківської установи визначаємо на основі комплексу показників важливості, взаємопов'язанності та системності.

Системно важливий інститут (СВІ)

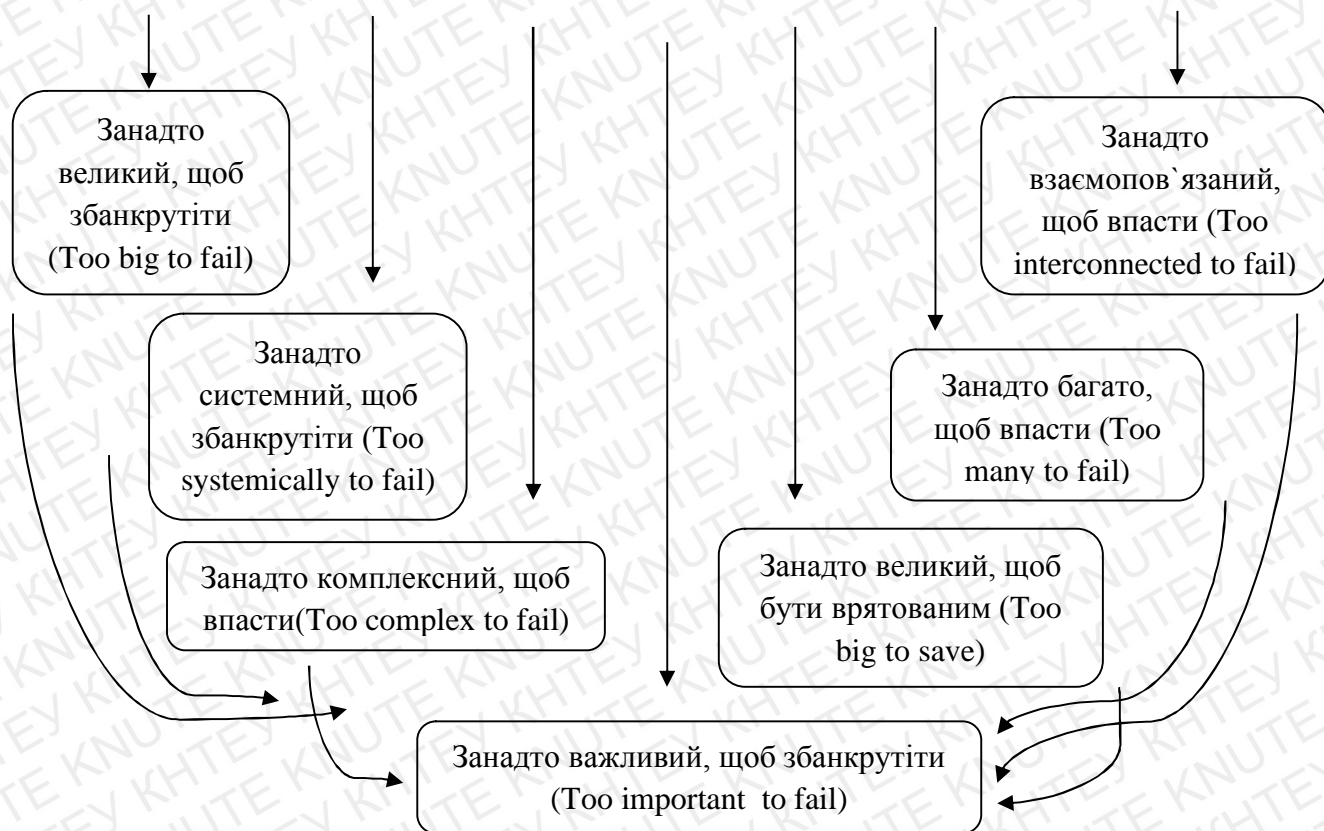

Рис 1.3 Підходи до визначення поняття «системно важливий інститут»*

*Примітка: складено автором за джерелом[23]

Отже, дослідивши думки вчених, визначення, запропоновані міжнародними організаціями та наведені у законодавчих актах, ми вдосконалили визначення «системно важливого банку» – це банк або інша фінансова установа, яка володіє значною долею ринку, активи якої є диверсифікованими та яка має таку кількість економічних зв'язків, що її неплатоспроможність або банкрутство зумовлюють збільшення системного ризику, можуть слугувати спусковим механізмом для поширення шоків або спричинити фінансову кризу при прямій дії. Було виділено основні ознаки СВБ: величина, взаємопов'язаність, системні ризики, диверсифікованість активів та значний вплив на банківську систему. До того ж було з'ясовано мету створення та регулювання СВБ: через системно важливі банки державою може здійснюватись управління системними ризиками та їх попередження.

1.2. Критерії ідентифікації системно важливих банків

Загалом у міжнародній практиці існує велика кількість методик, пов'язаних з визначенням фінансових інститутів, які можуть призвести до негативних наслідків або спричинити системний ризик. За підходами дані методики можна відрізнити за кількісним та якісним. За якісним підходом СВІ визначають за такими ознаками як величина установи, позиція на ринку, довіра клієнтів, репутація, складність установи, її взаємопов'язанність з іншими установами[64]. На думку В.Лавренюка, якісний аналіз є необхідним, проте недостатнім для ідентифікації банку як системно важливого, оскільки не враховує всі аспекти діяльності системно важливих банків. Для визначення системної важливості банку В.Лавренюк у своїй дисертації пропонує використовувати кількісний підхід, що ґрунтується на ринкових та балансових даних банківської діяльності[23].

Важливим моментом для використання кількісного підходу є побудова певної системи показників, за якими можливо визначення таких установ та встановлення до них підвищених вимог. Така система показників розроблена Базельським комітетом з банківського нагляду та є рекомендованою для всіх країн світу(див. табл.1.1)[64;72;73]. Показники мають назву індикаторів, які згруповані за категоріями або критеріями, відповідно до ознаки, яку вони визначають.

Таблиця 1.1

Рекомендовані Базельським комітетом індикатори системної важливості банків*

Категорія (частка / вага)	Індикатор	Частка (вага) індикатора (%)
Міжнародна діяльність (20%)	Міжнародні вимоги	10,00
	Міжнародні зобов'язання	10,00
Розмір (20%)	Сукупні активи	20,00

Закінчення табл.1.1

Взаємопов'язаність (20%)	Фінансові активи	6,67
	Фінансові пасиви	6,67
	Частка ринкового фінансування (who lesale funding) у сукупних зобов'язаннях	6,67
Замінність / інфраструктура фінансової установи (20%)	Активи на зберіганні в банку	6,67
	Обсяг розрахунків, здійснюваних через платіжні системи	6,67
	Обсяг розміщених заявок на ринку цінних паперів	6,67
Ступінь складності установи (20%)	Номінальна вартість похідних фінансових інструментів на позабіржовому ринку	6,67
	Активи третього рівня	6,67
	Обсяг торгового портфеля та портфеля цінних паперів на продаж	6,67

*Примітка: складено автором за джерелом[74]

Ці показники обов'язково розраховуються для глобальних системно важливих банків та є рекомендаціями Базельського комітету для національних СВБ, тобто країною може використовуватись не обов'язково вся група показників, це може бути або ж окрема частина показників, або ці показники можуть доповнюватись власними індикаторами. Базельським комітетом для ідентифікації глобальних системно важливих банків виділено 5 категорій, які є рівнозначними при визначенні системної важливості банку. Кожен індикатор розраховується як відносна величина та являє собою відношення позиції банку до сукупної позиції банків загалом. Всі індикатори зважуються в залежності від присвоєних їм ваговим часткам, після чого значення показника перераховується і відображається в базисних пунктах. Після розрахунку відбувається ранжування банків за ступенем їх важливості і, в залежності від групи, до якої потрапляє банк, на нього розповсюджуються відповідні вимоги до капіталу з метою додаткового поглинання збитків. Також Комітетом було розроблено 12 принципів ідентифікації для системно важливих банків національного рівня(Дод. Б).

Індикаторний підхід, також використовується в роботі МВФ, але для ідентифікації системно важливих фінансових секторів (банківських груп)[76, с.5-16]. Принцип дії індикаторного підходу полягає у скорингу банків на основі певної сукупності показників, затверджених відповідним наглядовим органом. На основі результатів скорингу визначається чи є банк системно значущим і наскільки банк є значущим для системної стабільності.

Відповідно до Положення «Про порядок визначення системно важливих банків» НБУ ідентифікує системно важливі банки за такими критеріями:

- Розмір банку;
- Ступінь фінансових взаємозв'язків.
- Напрямок діяльності[51].

Показниками, що характеризують розмір банку є загальні активи; кошти фізичних осіб, суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ. Показниками, що характеризують ступінь фінансових взаємозв'язків є кошти розміщені і інших банках та кошти, залучені від інших банків. Показниками, що характеризують напрям діяльності є кредити, що надані суб'єктом господарювання у промисловість, сільське господарство та виробництво[51].

Національний банк України для віднесення банку до системно важливих визначає показник системної важливості банку. Банк є системно важливим, якщо цей показник є вищим, ніж розмір середньоарифметичного показника системної важливості банків. Показник системної важливості банку розраховується за формулою[51]:

$$СВ = \sum_{j=1}^5 П_j * W_j * 100\% \quad (1.1)$$

де СВ – показник системної важливості банку;

W_j – коефіцієнти зважування j -х показників (РА, РВфю, ВКрб, ВКб, ДКрю)(див.табл.1.2).

Таблиця 1.2

Коефіцієнти зважування показників за критеріями системної важливості банків*

з/п	Назва показника (P_j)	Коефіцієнт (W_j), %
	Загальні активи ⁻¹ (РА)	35
	Кошти фізичних осіб, суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ (РВ _{фю})	35
	Кредити, що надані суб'єктам господарювання за видами економічної діяльності, що класифікуються за секцією "А" (сільське господарство), "В" - "Е" (промисловість), "F" (будівництво) КВЕД-2 (ДКрю)	15
	Кошти, залучені від інших банків (ВК _б)	7,5
	Кошти, розміщені в інших банках (ВКр _б)	7,5

*Примітка: складено автором на основі джерела[51]

Як видно з табл.1.2 найбільшу частку показника системної важливості за методологією НБУ займають показники загальних активів банку та коштів фізичних осіб, суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ, питома вага яких складає по 35% від загального значення показника. Наступним показником за рівнем його значення є кредити, що надані суб'єктам господарювання за визначеними видами економічної діяльності, що становить 15%.

Звідси робимо висновок, що найбільшу увагу при визначенні показника системної важливості банку за методологією НБУ приділено коштам, залученим та розміщеним саме серед населення та суб'єктів господарювання та недооціненим залишається значення коштів, залучених та розміщених на міжбанківському ринку.

Як бачимо, Національним банком України частково використані рекомендації Базельського комітету, такі як: розрахунок сукупних активів банку, взаємопов'язаність банку з іншими фінансовими установами, де враховується як сума коштів, залучених від інших банків, так і сума коштів,

розміщених в інших банках, рівень активів, що знаходяться у банку на зберіганні. У критеріях визначення системно важливих банків Базельського комітету в безпосередньому вигляді немає показників питомої ваги вкладів населення. В міжнародних рекомендаціях акцентується увага на взаємопов'язаності банку зі світовою фінансовою системою (обсяги фондування з міжнародних ринків капіталів) та з іншими фінансовими інститутами (конгломератами).

При визначенні системно важливих банків в Україні депозитні вклади є важливим джерелом фондування. Тому вони мають враховуватися при визначенні переліку критеріїв для системно важливого банку[22; с. 23].

Ідентифікація системно важливих установ в країнах ЄС здійснюється відповідно до 10 показників, які складають 4 категорії: розмір, важливість, складність та взаємопов'язаність (див. табл.1.3).

Таблиця 1.3

Критерії та показники системної значущості фінансових установ у країнах ЄС*

Критерій	Вага, %	Показник
Розмір	25	Загальні активи
Важливість (взаємозамінність / інфраструктура фінансової системи)	8,33	Обсяг внутрішніх платіжних операцій
	8,33	Депозити приватного сектора від вкладників у ЄС
	8,33	Кредити приватного сектора одержувачам у ЄС
Складність / транскордонна діяльність	8,33	Номінальна вартість похідних фінансових інструментів на позабіржовому ринку
	8,33	Крос-юрисдикційні вимоги
	8,33	Крос-юрисдикційні зобов'язання
Взаємопов'язаність	8,33	Зобов'язання всередині фінансової системи
	8,33	Активи всередині фінансової системи
	8,33	Боргові цінні папери на продаж

*Примітка: складено автором за джерелом [63, с. 86]

Якщо співставити ідентифікатори системно важливих банків, які визначні Національним банком України та ідентифікатори країн ЄС, то можна відмітити, що питома вага обсягу загальних активів за критерієм НБУ становить 35%, що на 10% більше, ніж питома вага показника за методологією ЄС. Рівнозначною є питома вага показників взаємозамінності (депозитів та кредитів приватного сектора) за методологією ЄС – по 8,33%. У свою чергу в Україні показник коштів, залучених від приватного сектора має вагу 35%, що у 4 рази більше, ніж відповідний показник ЄС. Вага ідентифікатора СВБ за кредитами приватного сектору в Україні представлена лише кредитами, наданими суб'єктам господарювання, що займаються визначеними ідентифікатором видами економічної діяльності і становить 15% - у країнах ЄС цей показник охоплює всі кредити, надані приватному сектору, та становить 8,33%.

В Україні не врахований показник категорії «Важливості» - обсяг внутрішніх платіжних операцій. Щодо показників взаємопов'язаності, які у країнах ЄС становлять 8,33% по активам всередині фінансової системи та 8,33% по зобов'язанням, а також 8,33% по борговим цінним паперам на продаж, в Україні ж їх питома вага також є рівнозначною та складає по 7,5% і не враховує боргові цінні папери на продаж.

В ході дослідження критеріїв, за якими здійснюється ідентифікація системно важливих банків за основу нами було взяти ті показники, які є рекомендованими для країн світу Базельським комітетом з банківського нагляду, показники країн ЄС і показники, які використовуються в Україні. Нами було виявлено, що в Україні рекомендації Базельського комітету реалізуються менше, ніж на половину, тобто багато показників не є врахованими.

На даному етапі в Україні системно важливі банки визначаються на основі розрахунку агрегованого показника за сумою часток банку: величина, кількість депозитів, залучених від фізичних та юридичних осіб, кредити, що надані суб'єктам господарювання, а також об'єм вимог та зобов'язань банку на фінансовому ринку перед іншими банківськими установами та до них.

1.3. Місце системно важливих банків у забезпеченні фінансової стабільності банківської системи

Банківська система є складним утворенням, і не може активно розвиватися без банків, тому стійкість, стабільність та надійність банківської системи залежить від стійкості кожного її елементу, тобто від стійкості банку.

Кожен комерційний банк може бути стійким, але він може оцінити в повній мірі лише свою стійкість, а не стійкість інших комерційних банків. Проте, з огляду на те, що всі елементи в системі є взаємопов'язаними, стійкість окремого банку має значний вплив на стійкість інших банків (наприклад, банків-кореспондентів). Якщо більшість банків у системі є нестійкими, то, відповідно, така банківська система вважається нестійкою. Детальніше зв'язок стійкості окремого банку та стійкості банківської системи показано на рис.1.4.

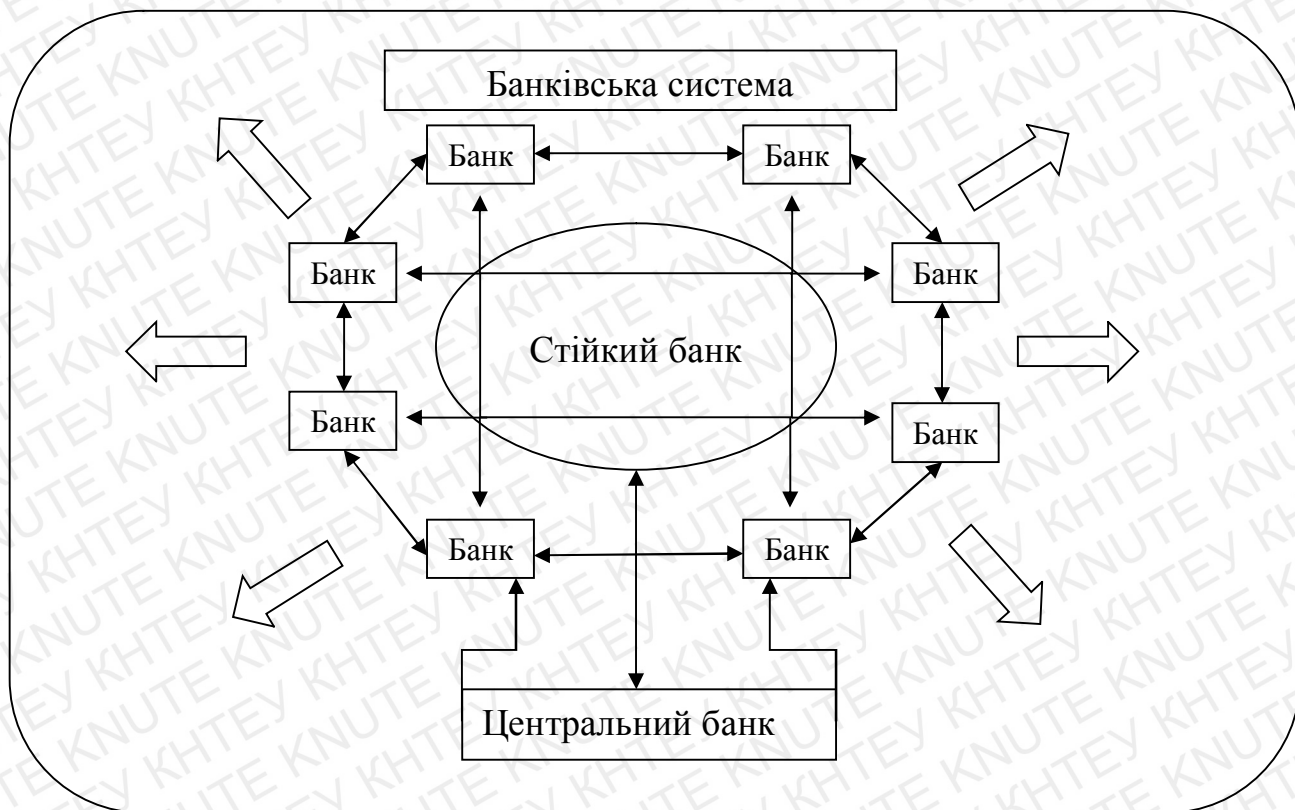

Рис.1.4. Зв'язок стійкості окремого банку та стійкості банківської системи*

*Примітка: складено автором

Як видно на рис. 1.4 всі елементи банківської системи, тобто банки, є взаємопов'язаними. Якщо один банк стає нестійким, то під дією ризиків через розгалужену систему кореспондентських відносин потягне інші банки у нестійкий стан. Така ситуація призведе до «ефекту лавини», який порушить стійкість більшості банків системи і банки масово почнуть порушувати свою стійкість та стабільність банківської системи. Правильна взаємодія банків між собою та прозорість у кореспондентських відносинах дають підстави для вчасного виявлення проблем та недопущення їх поширення по каналах зв'язків. Взаємодія найбільш великих та важливих банків, які мають назву системно важливих, з іншими призведе до підвищення стійкості таких банків, адже їх контрагенти отримають змогу відслідковувати їх стан зі своєї позиції, що вплине на підвищення стійкості всієї системи загалом.

Якщо звернутись до основ економічної теорії, то поняття стійкості часто характеризується з точки зору економічної рівноваги, тобто збалансованості та утримання рівноважного стану. При цьому мають бути наявні такі умови, за яких всі учасники системи будуть мати змогу реалізувати свої цілі в повній мірі.

На думку, В.В.Артюхова, стійкість – це властивість співпадати по ознаках до і після змін, викликаних різними факторами[2,с.97]. А на думку В.А.Василенка [8,с.17] стабільність – це стан системи, при якому ні одна із її структурних складових не знаходиться у проміжному періоді, тобто всі структурні елементи досліджуваної системи функціонують стійко. Якщо поєднати ці два поняття, то можемо зробити висновок, що стабільність банківської системи забезпечується стійким функціонуванням окремих банків протягом певного часового інтервалу. На думку Лавренюка В.В. поняття «стійкості» є більш статичним, а поняття «стабільності» динамічним[23]. В контексті впливу системно важливих банків на стабільність банківської системи вважаємо за доцільне також розглянути цей вплив з точки зору закону Парето[32], який полягає у наступному: «20% зусиль формують 80% результату». Імплементуючи дане визначення на банківську систему можна

сказати, що діяльність 20% банків забезпечує 80% стабільності банківської системи, тому важливим є визначення тих банківських установ, які формують частку 20% на ринку.

Банки, як головні перерозподільчі центри визначають розвиток економіки в країні. Тому на стійкість банківських установ в першу чергу потрібно звернути увагу, досліджуючи питання стабільності економіки. Підходи до визначення стійкості банків наведено у Дод.В..

На основі розглянутих підходів (Дод.В) наводимо своє визначення поняття фінансова стійкість банку –стан та спроможність банку з максимальною ефективністю та мінімальним ризиком під впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища підтримувати збалансованість, не завдаючи шкоди іншим учасникам фінансового ринку, та економічну рівновагу.

У результаті розгляду точок зору різних авторів нами було систематизовано та схематично зображено підходи до розуміння поняття фінансова стабільність банківської системи (табл.1.4), наведено їх основні характеристики та загальне визначення за кожним підходом (Дод.Г).

Таблиця 1.4

Підходи до визначення поняття фінансова стійкість банківської системи*

Вчений	Визначення
О.О.Затварська	це збалансованість її складових, наявність взаємопов'язаних і взаємоузгоджених пропорцій між ними як у галузевому, так і в регіональному аспектах, а також збереження рівноваги та ефективного взаємозв'язку з фінансовою та макроекономічною системами.
Г.Панасенко	міра повноти та якості розв'язання завдання, поставленого перед банківською системою, виконання нею своєї місії, що забезпечує досягнення позитивного фінансового результату
Н.М.Шелудько	динамічна інтегральна характеристика спроможності банку як системи трансформування ресурсів та ризиків повноцінно (з максимальною ефективністю та мінімальним ризиком) виконувати свої функції, витримуючи вплив чинників зовнішнього та внутрішнього середовища.

Закінчення табл.1.4

Г.Г.Фетисов	якісна характеристика, такий розвиток, при якому реалізується її сутності та призначення в економіці.
О.І.Барановський	здатність протистояти зовнішнім та внутрішнім впливам, зберігаючи стійку рівновагу і надійність протягом часу.

*Примітка: складено автором на основі джерелами[4;14;40;60;61]

За розглянутими підходами можемо навести наступне визначення поняття стійкості банківської системи – це інтегральна характеристика здатності банківської системи виконувати свої функції, досягаючи збалансованості всіх її складових та зберігаючи стійку рівновагу та надійність протягом довгострокового періоду, витримуючи вплив чинників внутрішнього та зовнішнього середовища, що забезпечує досягнення позитивного результату.

З наведених визначень фінансової стійкості банку та банківської системи випливає, що стійкість банківської системи випливає зі стійкості кожного окремого банку, тому при підтримці стійкості БС важливо застосовувати індуктивні методи, починаючи вивчення з окремих елементів.

Умови, за яких зберігається стійкість руху, прийнято називати критеріями стійкості [6,с.131].В українському законодавстві в кількісному вимірі такі критерії виражені у індикаторах фінансової стійкості банків.

Розглядаючи питання фінансової стійкості системно важливих банків та оцінюючи вплив таких банківських установ на показники фінансової стійкості інших банків та на стабільність банківської системи, вважаємо за доцільне розглянути також фактори впливу на показник стійкості банків (рис.1.5).

Щодо внутрішніх факторів, то можна умовно розділити їх на організаційні, технологічні та фінансові. Зокрема, до організаційних факторів можна віднести якість управління, як зазначає Л.В. Кривенко[18] та стан банківського менеджменту [20]. Технологічні фактори впливу на думку К.О. Кушнір представлені рівнем оснащення банку та здатністю до інновацій. Найбільша увага привернена до економічних факторів, на яких наголошують

всі науковці, зокрема це ліквідність та рентабельність банку, стан активів та пасивів, достатність капіталу. Вони найбільше впливають на фінансову стійкість банку.

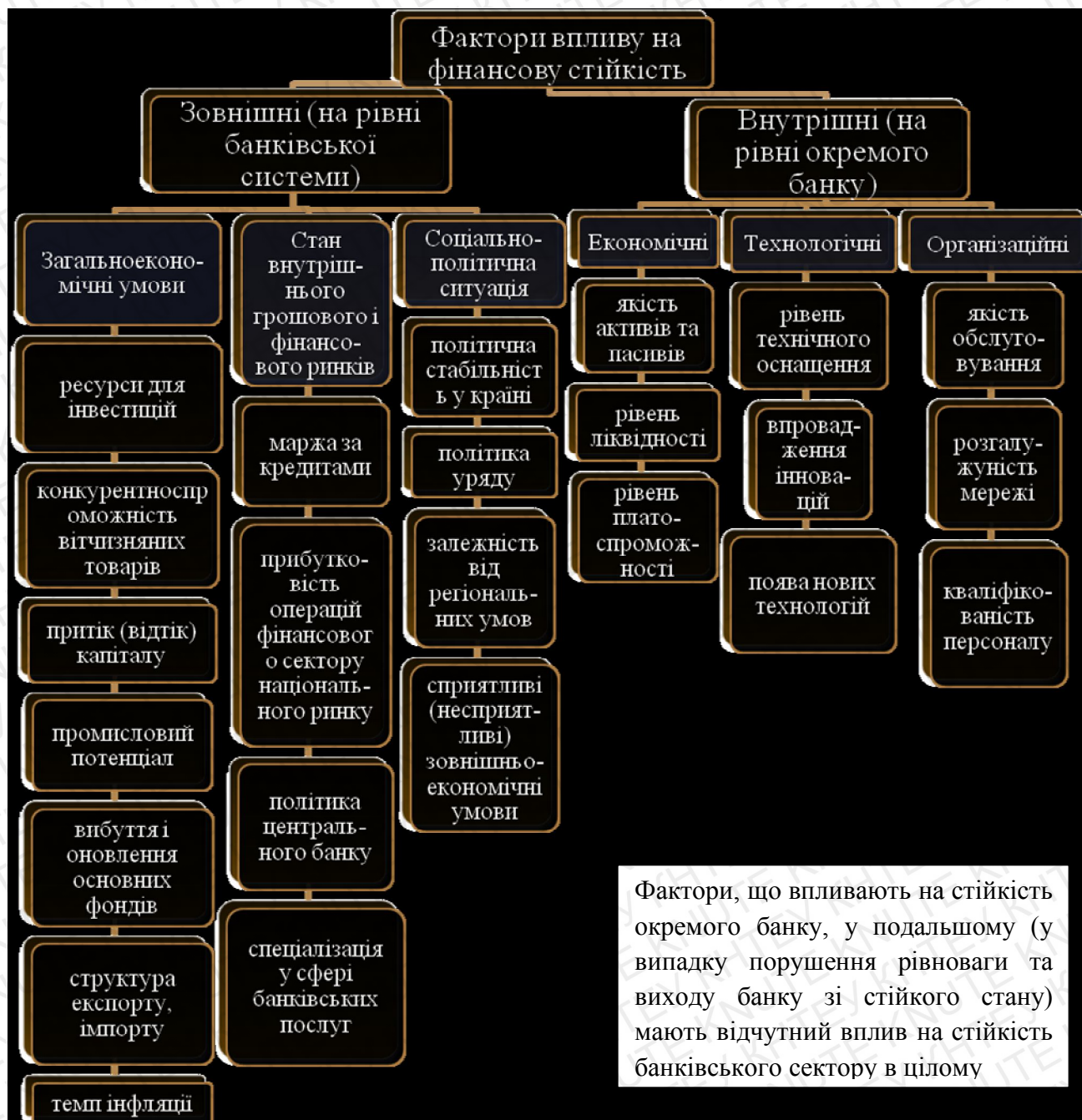

Рис. 1.5. Фактори впливу на фінансову стійкість банківської системи*

*Примітка: складено автором за джерелом[18]

Тож, група внутрішніх факторів, які мають вплив на стійкість кожного окремого банку є досить важливим завданням дослідження, адже у подальшому цей вплив може бути розповсюдженим на всю систему. Особливо

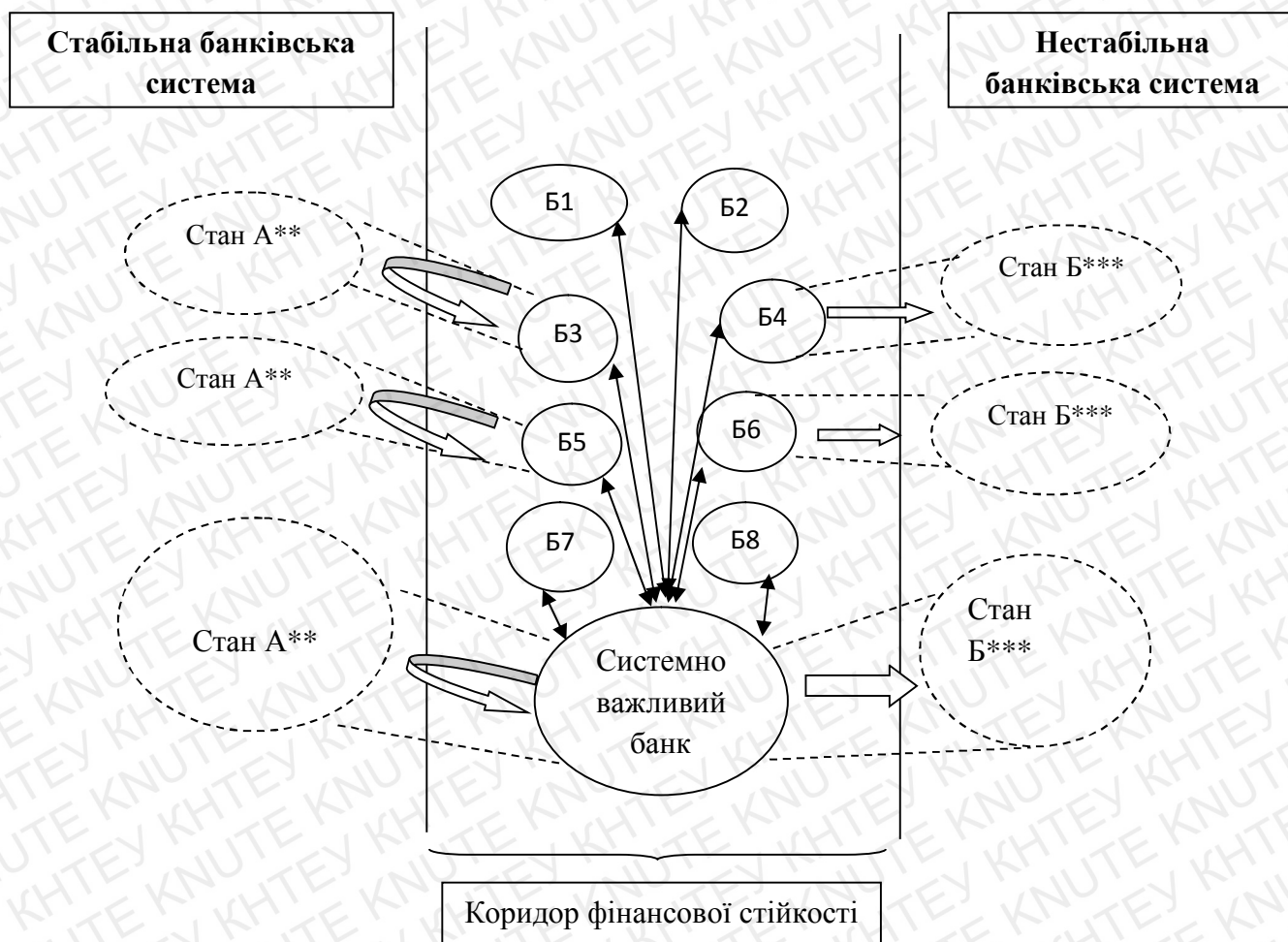
важливим є здійснення постійного факторного аналізу для СББ для того, щоб відслідковувати, які фактори і у якій мірі впливають на банківську установу з метою подальшої проєкції та розрахунку впливу на банківську систему загалом.

Серед зовнішніх факторів науковці розділяють вплив, який здійснює держава, де функціонує банк, та вплив інших країн. Так, на вплив першої групи на фінансову стійкість банку особливу увагу звернули такі автори як, Л.В. Кривенко[18], В.С. Марцин[25] та К.О. Кушнір[20]. До них вони відносять передусім політичну та соціальну стабільність в країні, стан економіки, політику центрального банку та інш. При цьому, Г.Р. Балянт[3] та О.В. Крухмаль[19] приділяють увагу як першій, так і другій групі.

За розглянутих факторів впливу, значення стійкості банку та поняття стабільності банківської системи ми відтворили схему залежності стабільності банківської системи від стійкості системно важливого банку (рис.1.6).

Як видно з рис.1.6 всі банки перебувають у тісному взаємозв'язку і стабільною банківська система є у тому випадку, якщо всі банки перебувають у межах коридору фінансової стійкості. Якщо системно важливий банк виходить за межі такого коридору і переходить у стан А, який є нестійким, при цьому, СББ є стійкою фінансовою установою, то це призводить до того, що через взаємопов'язаність банківських установ інші банки, що перебувають у кореспондентських відносинах із системно важливим банком також виходять за межі коридору фінансової стійкості і, відповідно, тягнуть за собою інші банки, які не перебувають у кореспондентських відносинах із системно важливим банком, проте мають тісні зв'язки з іншими банками, які вийшли за межі через СББ.

Проте, з огляду на стійкість СББ, повертаючись до коридору фінансової стійкості, установа має змогу повернути і інші банки до рівноважного стану. При чому, якщо розглядати нестійкий стан А СББ, після якого під впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища стійкий СББ має змогу повернутися до рівноважного стану, то існує також нестійкий стан Б, який не передбачає повернення до попереднього стану.

- ↔ - кореспондентські зв'язки між СВБ та звичайними банками;
 ↻ - повернення банку до рівноважного стану;
 → - вихід банку з рівноважного стану за межі коридору фінансової стійкості без повернення у рівноважний стан.

B1, B2...B8 – звичайні, не системні банки.

Рис.1.6. Схема взаємозалежності стійкості системно важливого банку та стабільності банківської системи країни*

Примітки:

*складено автором за джерелом[23]

**Стан А – стан, за якого банк виходить за межі коридору фінансової стійкості під впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, проте повертається у рівноважний стан;

***Стан Б – стан, за якого банк виходить за межі коридору фінансової стійкості під впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, при цьому банк нездатний повернутись до рівноважного стану у межі коридору.

Розглянемо другу ситуацію, коли системно важливий банк є нестійким, і виходить за межі коридору фінансової стійкості.

Якщо виходити з визначення поняття «фінансової стійкості» банківської установи, то у випадку нестійкого становища банку при здійсненні негативного впливу на нього факторами внутрішнього або зовнішнього середовища, що призводить до порушення рівноважного стану та початку проблем з ліквідністю, фінансових складнощів в установі, наявності факту неплатоспроможності та загрози банкрутства, банк виходить за межі коридору стійкості без можливості повернення. Адже де-факто банк уже перебував у нерівноважному стані і вплив факторів, у даному випадку, є просто каталізатором для «падіння» установи.

В такому випадку один за одним, банки переходять у стан фінансової нестабільності, і якщо СВБ не повертається до стану стійкості, відповідно банки, які пов'язані з СВБ кореспондентськими відносинами також не повертаються до рівноважного стану, розповсюджуючи свої ризики на інші банківські установи, які, у свою чергу, розповсюджують ризики на інші банки або небанківські фінансові установи, страхові компанії, кредитні організації і так далі. Як результат, банківська система стає нестабільною.

Отже, проаналізувавши важливість стійкості системно важливого банку нами було запропоновано власне визначення поняття «стійкості» - стан та спроможність банку з максимальною ефективністю та мінімальним ризиком під впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища підтримувати збалансованість, не завдаючи шкоди іншим учасникам фінансового ринку, та економічну рівновагу. Також в ході дослідження нами було з'ясовано, що системно важливі банки мають прямий та опосередкований вплив на стабільність банківської системи, адже нестійке становище СВБ через кореспондентські зв'язки з іншими банками здатне створити «ефект доміно», який призведе виходу зі стану стійкості інші банки, а в результаті отримаємо нестійку та нестабільну банківську систему, що може ознаменуватись економічною кризою.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СИСТЕМНО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ

2.1. Законодавчо-нормативне забезпечення функціонування системно важливих банків в Україні

Згідно з Законом України "Про Національний банк України", ст. 1 банківське регулювання є однією із функцій НБУ, яка полягає в створенні системи норм, що регулюють діяльність банків та визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду і відповідальність за порушення банківського законодавства [52]. Ці норми та принципи законодавчо закріплено у відповідних положеннях та законодавчих актах України, таких як: Положення «Про порядок визначення системно важливих банків»[51], Положення «Про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства»[50], Закон України «Про банки і банківську діяльність»[47], Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні[16].

До настання подій, які схитнули світову економіку через банкрутство системних банків у 2008-2010 рр. в США, в Україні не існувало плану дій у разі банкрутства СВБ, не приділялося достатньо уваги їх діяльності. Зараз вже є декілька змін до законодавства в сфері регулювання діяльності СВБ:

- 1) Поява та закріплення терміну «системно важливий банк» у законі «Про банки та банківську діяльність»;
- 2) Створення Департаменту фінансової стабільності в НБУ;
- 3) Створення постанови та методології про «Порядок затвердження системно важливих банків»;
- 4) Створення та введення додаткових вимог до системно важливих банків;

5) Вимоги щодо до капіталізації банківських установ.

Етапи внесення змін та законодавчі акти, до яких було внесено зміни відображено у табл.2.1. Як видно з табл.2.1, зміни до законодавчих актів з питань регулювання діяльності системно важливих банків було внесено в період 2014-2015 рр. (окрім введення коефіцієнта покриття ліквідністю). Це пояснюється кризовими явищами в економіці і банкрутством ПАТ «Дельта-банк», одного з системно важливих банків в 2014 році, наслідки неплатоспроможності якого викликали низку проблем з платоспроможністю та ліквідністю у банках-кореспондентах. Відповідь держави мала бути негайною, саме тому було проаналізовано наслідки банкрутства системно важливого ПАТ «Дельта-банк» та офіційно закріплено аспекти здійснення регулювання діяльності СVB.

Таблиця 2.1

Нормативно-правове забезпечення регулювання діяльності системно важливих банків в Україні*

Рік внесення змін	Нормативний документ	Зміст
2014	Закон України "Про банки та банківську діяльність"[47]	створення поняття "системно важливий банк" з метою підвищення точності ідентифікації установ
2015		підвищення вимог до СVB у розділі управління ризиками, створення вимоги до утворення плану відновлення діяльності відповідно до вимог НБУ з метою врегулювання системного ризику, що утворює СVB
2015	Інструкція про "Порядок регулювання діяльності банків в Україні"[16]	створення буфера системної важливості для СVB з метою підвищення стійкості найбільш важливих банківських установ на ринку
2015		створення спеціалізованих значень економічних нормативів до СVB з метою підтримки стійкості та ліквідності на необхідному рівні для установ такого типу
2015		загальні аспекти регулювання діяльності СVB з переліком дій керівництва банку та акціонерів у випадку настання тих чи інших подій з метою законодавчо затверджених особливих умов регулювання
2014	Положення "Про порядок визначення системно важливих"	затвердження методології та критеріїв визначення СVB в Україні з метою законодавчого визначення та присвоєння статусу СVB відповідним установам для

банків"[51]	виконання ними підвищених вимог в законодавчо установленому порядку
-------------	---

Закінчення табл.2.1

2015	Закон України "Про Національний банк України"[52]	утворення поняття "фінансова стабільність" з метою розшифровки такого стану системи, за якого здійснюється стійке функціонування всіх її елементів
2014	Положення НБУ "Про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства"[50]	перелік заходів та обмежень, що застосовуються НБУ у випадку порушення банківського законодавства з метою контролю учасників ринку
2018	Рішення Національного банку України "Про схвалення методики розрахунку коефіцієнта покриття ліквідністю"[54]	методика розрахунку коефіцієнту, який введено з метою відображення стійкості банку до короткострокових шоків ліквідності
2015	Закон України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб"[53]	реорганізація системно важливих банків з метою законодавчого закріплення етапів реорганізації такого банку

*Примітка: складено автором за джерелами[16;47;49;50;51;52;53]

Завдання з регулювання будь-якої діяльності завжди здійснюється у 3-х напрямках: нагляд, планування та активні дії. Регулювання діяльності банків з боку НБУ не виключення(рис.2.1).

Як видно з рис.2.3 першим напрямком є макропруденційний нагляд НБУ. Згідно з визначенням, що наведено на сайті НБУ: макропруденційний аналіз – це метод проведення постійного моніторингу, комплексного аналізу стану фінансової системи, її внутрішніх взаємозв'язків, взаємодії з реальним сектором, бюджетною сферою, а також з тенденціями розвитку світових фінансових і товарних ринків з метою забезпечення стабільного функціонування[37].

Тобто суть макропруденційного нагляду НБУ полягає у постійному розрахунку показників банківської діяльності, індикаторів фінансової стійкості та створенні системи превентивних заходів, які вказуватимуть на зміну ситуації у майбутньому.

Основними кількісними показниками для контролю за діяльністю банків є економічні нормативи та норми обов'язкових резервів та відрахувань до них. Ці нормативи мають забезпечувати здійснення контролю за ризиками, пов'язаними з капіталом, ліквідністю, наданням кредитів, інвестиціями капіталу, а також за відсотковим та валютним ризиком (Дод.Л) [16].

Рис.2.1. Напрямки регулювання діяльності банків та організації роботи НБУ з підтримки фінансової стабільності банківської системи*

*Примітка: складено автором за джерелом[15]

Як видно з дод.Л, для банківських установ, які набувають статусу спеціалізованого, встановлені спеціальні вимоги та коефіцієнти економічних нормативів. Ці підвищені вимоги до ліквідності та капіталу Національний банк застосовує і до системно важливих банків [28]. Показники макропруденційного нагляду НБУ для системно важливих банків розраховуються відповідно до Інструкції про «Порядок регулювання діяльності банків в Україні»[16].

Другим напрямком є розробка плану заходів з поліпшення ситуації, якщо за результатами здійсненого макропруденційного аналізу виявлено необхідність втручання НБУ. Третім напрямком є підготовка детального плану антикризових заходів та порядку їх імплементації в тому випадку, якщо кризові явища настають.

Для впровадження європейського досвіду з метою регулювання стабільності банківської системи у відповідь на кризу 2008-2009 рр., а також з метою наближення до стандартів управління капіталом Базель III і положень Директиви ЄС про вимоги до капіталу (CRDIV) в українському законодавстві з'явилися додаткові вимоги до капіталу банків: норматив достатності основного капіталу НЗ та буфери капіталу [29;37]. Дані вимоги розповсюджуються і на системно важливі банки.

Буфери капіталу плануються до запровадження з 01.01.2020[16;37].

Норматив достатності основного капіталу для банків буде запроваджено на рівні 7% починаючи з 01.01.2019. Досягнення такого рівня достатності основного капіталу до кінця 2018 року для 20 найбільших за розміром активів банків передбачено Меморандумом про співпрацю між Україною та МВФ[37].

Також Національний банк запроваджує окремі вимоги до діяльності системно важливих банків через їх значущість для стабільної роботи всієї банківської системи та економіки загалом. Для системних банків буде запроваджено буфер системної важливості з 01.01.2020. Його розмір установлюватиметься диференційовано залежно від категорії системної важливості банку від 1% до 2%[16].

Згідно прес-релізу НБУ від 20.02.2018 з метою підвищення стійкості банківської системи до можливих шоків ліквідності Правління НБУ 15 лютого 2018 року затвердило новий пруденційний норматив для українських банків – коефіцієнт покриття ліквідністю або LCR (Liquidity Coverage Ratio) [49;54].

Коефіцієнт покриття ліквідністю – це співвідношення високоякісних ліквідних активів банку до суми, необхідної для покриття підвищеного відтоку коштів з банку протягом 30 днів[67]. Даний коефіцієнт існує для відображення рівня стійкості банку до короткострокових шоків ліквідності, що є характерним для кризових періодів.

Виконання нормативу свідчатиме, що банк забезпечений ліквідністю в обсязі, достатньому для повного виконання ним зобов'язань протягом 30 днів в кризових умовах. Враховуючи значний рівень доларизації української

банківської системи, банки повинні будуть дотримуватися нормативу LCR як у національній, так і в іноземних валютах[29].

Згідно з нормами ЄС значення коефіцієнта LCR для банків встановлено на рівні 100%[67]. Період, необхідний для досягнення цього значення банками, буде визначений НБУ за результатами тестових розрахунків.

Згідно з даними, оприлюдненими НБУ розрахунок коефіцієнта проводить у тестовому режимі з 01.06.2018 по 01.12.2018, після 01.12.2018 розрахунок коефіцієнта буде обов'язковим[49;54].

Щодо можливості втручання держави з метою здійснення прямого регулювання діяльності банківських установ, відповідно до Положення «Про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства», затвердженого постановою Правління Національного банку України від 17.08.2012 № 346[50], Національний банк України в ситуації виникнення кризових явищ у банківських установах може запроваджувати тимчасову адміністрацію, відсторонювати її керівництво від займаних посад.

Враховуючи той фактор, що системно важливий банк є, перш за все, просто банком, до нього, окрім підвищених вимог розповсюджуються всі вимоги до банків, передбачені законодавством. Тобто, у випадку виникнення проблем, пов'язаних з неплатоспроможність банку, НБУ має змогу запроваджувати тимчасову адміністрацію до СББ для вирішення проблемних питань у негайному порядку.

Якщо все ж таки трапляється ситуація, в якій банк постає неплатоспроможним, то важливим завданням держави постає найменш витратний метод виведення такого банку з ринку з відносно невідчутними наслідками для інших банків, особливо якщо банк є СББ. Це питання перебуває у компетенції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб(ФГВФО). Кризові явища, які охопили фінансовий сектор України у 2008-2009 роках, виявили необхідність фундаментальної реорганізації системи гарантування вкладів фізичних осіб в цілому та Фонду зокрема. Постала нагальна

необхідність перетворення Фонду із пасивної "виплатної каси", що відшкодовує гарантовані суми вкладникам банків, які ліквідуються, на активного учасника процесу виведення з ринку неплатоспроможних банків[39]. Не дивлячись на фактор отримання ФГВФО більшої кількості повноважень у 2011 році за результатами проведення круглого столу, повноваження ФГВФО залишаються обмеженими. Зокрема, Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» закріплено, що тимчасова адміністрація у СББ запроваджується на строк, що не перевищує 6 місяців[53].

Доречним було б не лише розширити повноваження ФГВФО з точки зору регулювання діяльності СББ у кризовий період, а й створити певний відокремний підрозділ, який би спеціалізувався на цій групі банківських установ, адже концентрація зобов'язань у межах цих банків перевищує 70% від загального показника по системі. В.В.Лавренюк, досліджуючи питання регулювання діяльності СББ вказує на те, що має існувати певна група кураторів, основним завданням яких буде саме нагляд за діяльністю СББ[23].

Проаналізувавши досвід країни у ретроспективі та дослідивши методи, за допомогою яких здійснюється регулювання СББ, можемо сказати, що регулювання здійснюється у трьох основних напрямках: нагляд, розробка плану дій на випадок настання кризового сценарію та використання антикризових заходів.

Також нами було досліджено роль такого органу як ФГВФО у підтримці стабільності банківської системи. Ми виділили основні законодавчі акти, згідно яких здійснюється регулювання діяльності системно важливих банків в Україні: Закон України «Про банки та банківську діяльність», Інструкція «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні», Положення "Про порядок визначення системно важливих банків", Закон України "Про національний банк України", Положення НБУ "Про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства", Рішення Національного банку України "Про схвалення методики розрахунку коефіцієнта покриття ліквідністю", Закон України "Про систему гарантування

вкладів фізичних осіб", а також дослідити аспекти, в яких здійснюється регулювання системно важливих банків даними законодавчими актами.

2.2. Механізм визначення потенційних системно важливих банків в Україні

Процедура ідентифікації та визначення системно важливих банків ґрунтується, перш за все, на визначенні вибірки потенційних системно важливих банків, здійснивши аналіз показників яких вже можливою стає ідентифікація системно важливих банків. Визначення потенційних СВБ є важливою складовою ідентифікації системно важливих банків виходячи з припущення, що потенційний СВБ через певний час може стати системно важливим.

Основними показниками, за якими визначаємо потенційні системно важливі банки є розмір банку, розмір його зобов'язань, зв'язок з іншими банками в системі. Для здійснення більш детального аналізу за кожним критерієм рахуємо долю показника кожного потенційного СВБ в динаміці.

Для визначення потенційних системно важливих банків, які потраплять до вибірки дослідження обов'язково обираємо ті банки, які раніше вже були визначені НБУ як системно важливі, а це 8 банків: ПАТ «Приватбанк», ПАТ «Ощадбанк», ПАТ «Укрексімбанк», ПАТ «Дельта-банк», ПАТ «Райффайзен банк Аваль», ПАТ «Укрсоцбанк», ПАТ «Промінвестбанк» та ПАТ «Сбербанк».

На нашу думку, за банками, які раніше були визнаними як системно важливі, але такими зараз не є, має бути особливий контроль ще декілька років.

При визначенні системно важливих банків за розміром активів обираємо в нашу вибірку 10 найбільших за обсягом активів банків України за 2018 рік: ПАТ «Приватбанк», ПАТ «Ощадбанк», ПАТ «Укрексімбанк», ПАТ «Укргазбанк», ПАТ «Райффайзен банк Аваль», ПАТ «Укрсоцбанк», ПАТ «Альфа-банк», ПАТ «ПУМБ», ПАТ «Укрсиббанк» та ПАТ «Сбербанк».

Додаємо до вибірки 2 банки, які раніше були визнані системно важливими, але зараз не входять до 10 найбільших банків для отримання більш

точних результатів аналізу в динаміці: ПАТ «Промінвестбанк» та показники ліквідованого ПАТ «Дельта-банк» за 2014-2015 рр. і здійснюємо аналіз на основі показників 12 банків (табл.2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка змін структури активів потенційних системно важливих банків в Україні в 2014-2018 рр. станом на 01.01, %*

Банк	2014	2015	2016	2017	2018	Відхилення абсолютне, 2018-2014
ПРИВАТБАНК	16,78	15,53	21,70	17,70	26,21	9,43
ОЩАДБАНК	8,10	9,72	13,06	16,90	15,77	7,67
УКРЕКСІМБАНК	7,38	9,56	11,57	12,89	11,98	4,60
ДЕЛЬТА-БАНК	4,32	4,57	виведений з ринку			-
РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	3,40	3,55	4,19	4,50	4,22	0,82
УКРСОЦБАНК	3,37	3,66	4,44	3,36	3,11	-0,26
ПРОМІНВЕСТ- БАНК	3,11	3,99	3,41	2,76	2,73	-0,38
СБЕРБАНК РОСІЇ	2,74	3,54	4,24	3,89	3,35	0,61
УКРГАЗБАНК	1,86	1,59	3,40	4,31	4,27	2,41
УкрСиббанк	1,88	2,00	3,55	3,65	2,83	0,95
Альфа-банк	2,29	2,78	3,47	3,13	3,09	0,80
ПУМБ	2,59	2,69	3,08	3,58	2,91	0,32
Всього частка потенційних СВБ	57,88	63,26	76,16	76,71	80,48	22,60
Всього активів по банківській системі	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	-

*Примітка: складено та розраховано автором за джерелом[42]

Як видно з табл.2.2, загалом доля банків, які є найбільшими за розміром активів в Україні збільшилась на 22,59% у 2018 році порівняно з 2014 р. Це означає, що вплив потенційних системно важливих банків зростає, збільшується концентрація активів в межах даних банків. Доля активів, що сконцентровані у 2018 році в межах 11 найбільших банків України становить більше 80%, тому доречно зауважити, що важливим є звернення уваги держави та регулюючого органу до потенційних СВБ.

Помітне збільшення активів за досліджуваний період у 4-х банків: Приватбанк, Ощадбанк, Укргазбанк та Укрексімбанк. Зменшили свої активи 2 банки: Укрсоцбанк та Промінвестбанк. В Укрсоцбанку це пояснюється процесом злиття даної установи з ПАТ «Альфа-банк», а в Промінвестбанку тим, що банк відноситься до категорії банків з іноземним капіталом, а точніше переважно російським, що пояснює зменшення активів саме з точки зору політичної нестабільності.

Наступним етапом є здійснення аналізу в динаміці частки зобов'язань кожного банку вибірки. Тут обов'язково включаємо до нашої вибірки системо утворюючі банки. Зобов'язання кожного такого банку згідно визначення системо утворюючого банку мають становити не менше 10% від загальних зобов'язань банківської системи. Тут до вибірки за результатами 2018 року потрапляють 3 банки: ПАТ «Приватбанк», ПАТ «Ощадбанк», ПАТ «Укрексімбанк». Потім добираємо ті банки, які мають найбільший обсяг залучених коштів і знову додаємо два банки, які попередньо були визнані системно важливими у 2014 році. Здійснюємо аналіз показників цих 12 банків (табл.2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка змін структури пасивівпотенційних системно важливих банків в Україні в 2014-2018 рр. станом на 01.01, %*

Банк	2014	2015	2016	2017	2018	Відхилення, 2018-2014

ПРИВАТБАНК	17,89	15,56	21,07	18,52	19,61	1,71
ОЩАДБАНК	7,66	9,01	13,49	17,43	17,02	9,36
УКРЕКСІМ-БАНК	7,02	9,62	12,81	13,85	13,15	6,12
ДЕЛЬТА БАНК	4,79	4,75	виведений з ринку			-

Закінчення табл.2.3

РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	3,33	3,48	3,99	16,84	5,14	1,80
УКРСОЦБАНК	3,16	3,59	3,59	2,589	2,02	-1,15
ПРОМІНВЕСТ- БАНК	3,16	3,98	4,78	2,60	1,17	-2,00
СБЕРБАНК РОСІЇ	2,89	3,66	4,39	3,98	3,12	0,22
УКРГАЗБАНК	1,77	1,66	3,30	4,35	5,35	3,57
УкрСиббанк"	1,97	2,10	3,69	3,68	3,44	1,47
Альфа-банк	2,31	2,83	3,52	3,18	3,83	1,51
ПУМБ	2,63	2,62	3,01	3,61	3,50	0,87
Всього частка потенційних СВБ	58,65	62,91	74,67	90,68	77,35	18,70
Всього пасивів по банківській системі	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	-

*Примітка: складено та розраховано автором за джерелом[42]

Як видно з табл.2.3, загалом частка зобов'язань вибірки потенційних СВБ збільшилась на 18,7% за досліджуваний період, що пов'язано більшою мірою зі значним притоком коштів по 3-м банкам: Ощадбанком, Укргазбанком та Укрексімбанком. Зменшився розмір пасивів Укрсоцбанку та Проінвестбанку. Це пояснюється знову ж таки, злиттям Укрсоцбанку з ПАТ «Альфа-банком» (відтік коштів з Укрсоцбанку та приток коштів до ПАТ «Альфа-банк») та політичною ситуацією та несхвальним ставленням населення до банків з російським капіталом по відношенню до Промінвестбанку.

Для здійснення аналізу зв'язку потенційних СВБ формуємо вибірку з 12 найбільших за розміром та сумою залучених коштів банків. Аналіз зв'язку потенційних СВБ з іншими банками здійснюємо за допомогою розрахунку часток 2 показників: величин залучених коштів від інших банків та коштів, розміщених в інших банках(Дод.Д).

Як видно з Дод.Д, ослаблення та зменшення зв'язків з іншими банками демонструють такі банки як ПАТ «Приватбанк», ПАТ «Промінвестбанк» та ПАТ «Дельта-банк». Стосовно ПАТ «Дельта-банк» це пояснюється виведенням банку з ринку у зв'язку з його неплатоспроможністю, стосовно ПАТ «Промінвестбанк» фактом банку з російським капіталом. ПАТ «Приватбанк» демонструє найбільше послаблення зв'язку та різке зменшення коштів залучених від банків та розміщених в інших банках у зв'язку з фінансовими складнощами, які виникли в банку у 2016 році. Помітне також значне зменшення коштів, залучених від інших банків. ПАТ «Приватбанк» був «надто великим, щоб впасти», саме тому його було врятовано від банкрутства шляхом націоналізації. З цим і пов'язаний дуже великий відтік коштів банків у 2018 році з частки 3% від загального обсягу у 2017 році до 0,38% у 2018. За цим показником ПАТ «Приватбанк» є майже останнім у вибірці, поступаючись останнім місцем ПАТ «Укрсиббанк» із часткою залучених коштів 0,098% від загального обсягу.

Отже, якщо виходити з показника розміру банку для визначення СВБ з критичним значенням 10%, то найбільшими банками є ПАТ «Приватбанк», ПАТ «Ощадбанк» та ПАТ «Укресімбанк». Якщо виходити з показника розміру зобов'язань банку, то тут виходячи з визначення законодавчого акту системно важливими також визначені три банки: ПАТ «Приватбанк», ПАТ «Ощадбанк» та ПАТ «Укресімбанк». Як що брати до уваги показник зв'язку банку з іншими банківськими установами, який умовно поділений на дві частини: кошти, залучені від інших банків та кошти, розміщені в інших банках, то за часткою величини коштів інших банків від загального обсягу з критичною межею в 10% лідерами є ПАТ «Ощадбанк» та ПАТ «Сбербанк», за часткою величини коштів в інших банках від загального обсягу з критичною межею в 10% першими є ПАТ «Ощадбанк» та ПАТ «Укрсиббанк» та майже доходить до межі ПАТ «Укресімбанк».

Для ідентифікації системно важливих банків потрібно визначити рівень монополізації банківського ринку. Для цього розрахуємо індекс Херфіндаля-

Хіршмана та простежимо динаміку його зміни по активах, зобов'язаннях та капіталу банків (рис.2.2).

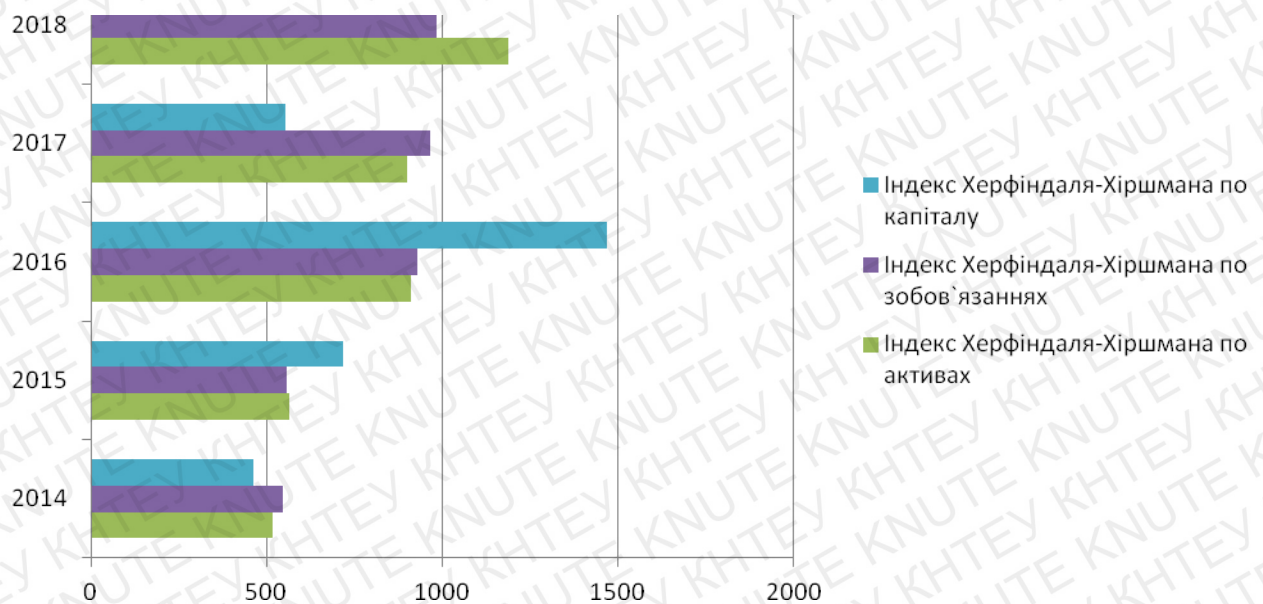

Рис. 2.2. Динаміка зміни індексу Херфіндаля-Хіршмана за капіталом, зобов'язаннями та активами банків України в 2014-2018 рр. станом на 01.01*

*Примітка: складено автором за джерелами[36;42]

Показник Херфіндаля-Хіршмана рекомендований керівниками відділу розрахунків показників фінансової стійкості МВФ як показник для визначення рівня концентрації в банківському секторі. Значення індексу від 0 до 1000 свідчить про низький рівень монополізації, значення від 1000 до 1800 – про середній рівень, понад 1800 – про високий рівень монополізації.

Таблиця 2.4

Порівняння індексу Херфіндаля-Хіршмана по потенційним системно важливим банкам та установам банківської системи України в 2014-2018 рр. станом на 01.01*

Рік	2014	2015	2016	2017	2018	Відхилення абсолютне, 2018-2014
Кількість банків	180	158	109	93	82	
Індекс Херфіндаля-	517,3796	564,5292	910,7294	899,7883	1188,11	670,73

Хіршмана по активах						
---------------------	--	--	--	--	--	--

Закінчення табл.2.4

Індекс Херфіндаля-Хіршмана по потенційних СВБ	480,1023	524,8649	888,6485	874,5416	1169,794	689,69
Індекс Херфіндаля-Хіршмана по зобов'язаннях	545,9997	557,1342	928,8824	965,751	982,40	436,40
Індекс Херфіндаля-Хіршмана по потенційних СВБ	510,3583	515,2317	907,6064	941,3068	956,1369	445,78
Індекс Херфіндаля-Хіршмана по капіталу	463,96	717,7903	1468,609	555,3332	884,11	420,15
Індекс Херфіндаля-Хіршмана по потенційних СВБ	378,9627	642,3032	1418,814	513,9166	851,1652	472,2025541

*Примітка: складено автором за джерелами[36;42]

Виходячи з рис.2.2 простежується динаміка до збільшення індексу Херфіндаля-Хіршмана за період з 2014 до 2018 рр. При чому до 2018 року ІХХ

розрахований по активах свідчив про низький рівень концентрації, а у 2018 році значення показника перевищило відмітку в 1000, що є свідченням підвищення концентрації до середнього рівня.

Незважаючи на помітний ріст значення показника Херфіндаля-Хіршмана по зобов'язаннях банків значення так і не перешило відмітки в 1000, що є свідчення низької концентрації зобов'язань, проте виходячи з позитивної динаміки, можна сказати, що у 2019 році цей показник буде більшим 1000, і рівень концентрації зобов'язань стане середнім.

Стосовно ІХХ по капіталу, то тут динаміка волатильна. До 2016 року цей показник значно зростав, при чому у 2016 році зріс майже у половину порівняно з 2015 роком, і рівень концентрації капіталу із низького змінився на середній. Це пов'язано з вимогами регулюючого органу та МВФ до капіталу банків, які полягають у значному його нарощуванні банками до 2024 року. Проте у 2017 році значення показника зменшилось втричі, що пов'язано зі змінами в структурі капіталу (Дод.Д) та позитивна динаміка продовжилась у 2018 році.

Як бачимо, динаміка порівняно позитивна по всім розрахованим показникам ІХХ, головним поясненням цьому є зменшення кількості банків, у зв'язку з ліквідацією і виведенням з ринку неплатоспроможних на нестійких банківських установ(табл.2.4).

Як видно з рис.2.3, найбільший внесок при розрахунку ІХХ визначається за потенційними СВБ з вибірки і майже відсутній вплив зі сторони інших банків, що не входять до вибірки.

Застосуємо методику НБУ для визначення СВБ розраховавши показник системної важливості та врахувавши 3 використаних попередньо критерію системної важливості: розмір банку, величину зобов'язань банку та зв'язок з іншими банківськими установами (Дод.Ж).

За методикою НБУ банк є системно важливим, якщо цей показник є вищим, ніж розмір середньоарифметичного показника системної важливості банків. Середньоарифметичний показник системної важливості банків

розраховується як співвідношення суми показників системної важливості банків до кількості банків, загальна сума показників системної важливості яких становить не менше 80 відсотків показників по банківській системі.

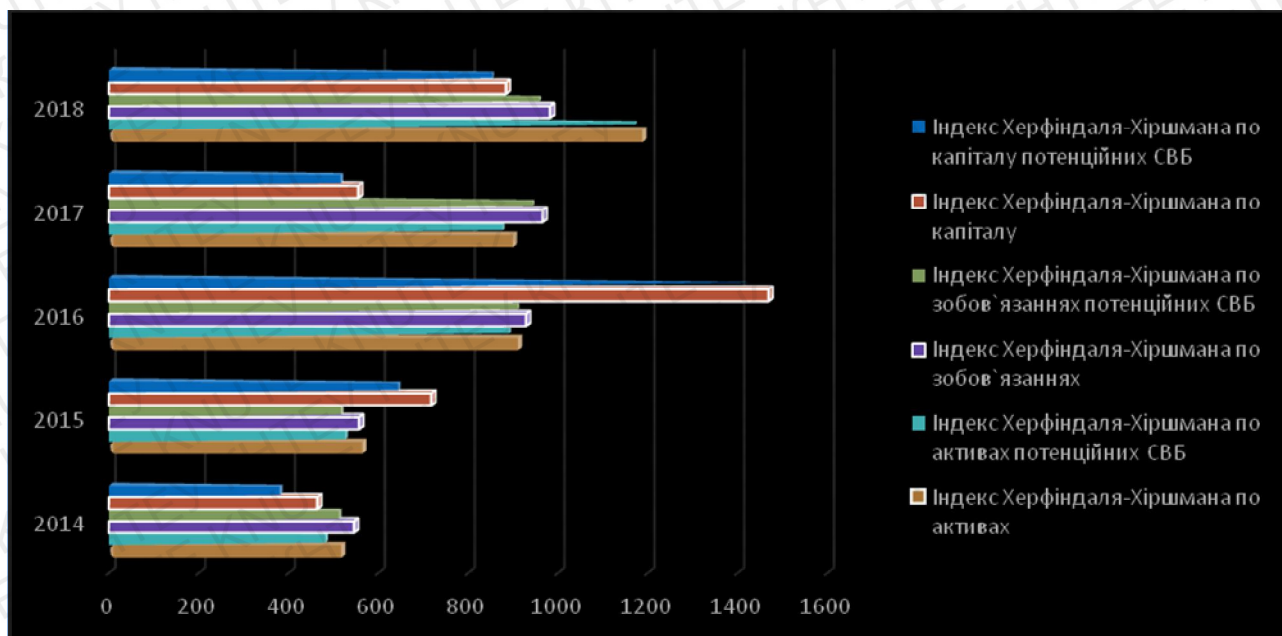

Рис.2.3. Порівняння індексу Херфіндаля-Хіршмана по потенційним системно важливим банкам та установам банківської системи України в 2014-2018 рр. станом на 01.01*

*Примітка: складено автором за джерелами[36;42]

Як видно з Дод.Ж було розраховано суму показників системної важливості банків, які мають найбільший обсяг активів, що становить 81,197%. В результаті розрахований середньоарифметичний показник системної важливості дорівнює 6,246%. Виходячи з твердження постанови №863 НБУ про визначення системно важливого банку було ідентифіковано 3 банки, які відповідають визначенню системно важливого банку: ПАТ «Приватбанк», ПАТ «Ощадбанк» та ПАТ «Укрексімбанк». При визначенні потенційних СВБ саме ці банки потрапили до відповідної вибірки.

Отже, в результаті визначення потенційних СВБ, здійсненні аналізу їх діяльності та визначенні рівня концентрації активів, зобов'язань та капіталу, а також розрахунку показника системної важливості та ідентифікації на основі цього показника СВБ України, було визнано 3 системно важливих банки України: ПАТ «Приватбанк», ПАТ «Ощадбанк» та ПАТ «Укрексімбанк».

2.3. Оцінка ефективності діяльності системно важливих банків та їх вплив на стійкість банківської системи України

Оцінка ефективності діяльності банку є одним з найважливіших завдань керівництва банку, яка здійснюється за допомогою коефіцієнтного аналізу. Коли мова йде про здійснення оцінки ефективності діяльності системно важливого банку, то це вже стає не лише завданням керівництва банку, а й пріоритетом всієї держави.

Сутність коефіцієнтного методу полягає у визначенні певних груп показників, які розбиті на кластери відповідно до економічного показника, ефективність виконання якого характеризує цей кластер. Ці показники є взаємопов'язаними і на основі їх розрахунку визначається інтегральний показник, який і є кінцевою оцінкою ефективної чи неефективної діяльності банку.

Основними показниками, за якими можливо визначити ефективність діяльності є: показники прибутковості, ліквідності та стійкості. Також важливим аспектом є дотримання банком економічних нормативів НБУ та особливо вимог НБУ щодо діяльності системно важливого банку, адже дані нормативи враховують показники стійкості та ліквідності банку (табл.2.4).

Як видно з табл.2.5 всі три системно важливі банки дотримуються значення цього нормативу і частка регулятивного капіталу цих трьох банків від загального значення по системі становить більше 37%, з чого робимо висновок про вагомий вплив СББ на значення показників по системі. Відхилення від нормативного значення показника по всім трьом банкам більше ніж на 10 000 млн.грн. говорить про те, що на даному етапі банки повністю є забезпеченими власним капіталом. Всі три банки не дотримуються значення нормативу адекватності капіталу H2 з відхиленням від нормативного значення в середньому на 2% по трьом установам. Дотримуючись значень нормативу H1 банки повністю виконують вимоги НБУ до капіталу, а отже можна говорити про своєчасну реакцію банків до вимог НБУ щодо капіталу. Зважаючи на

значення нормативу Н2, з точки зору підвищених вимог до СВБ, всі 3 банки не дотримуються оптимального значення показника. З цього випливає, що в даних банківських установах велику частку ризику приймають на себе кредитори та вкладники банку, а також про низьку здатність банків вчасно розрахуватись за своїми зобов'язаннями.

Таблиця 2.5

Економічні нормативи системно важливих банків та банківської системи в цілому станом на 01.06.2018 р.*

Н-в	Значення нормативу для банку	Встановлений норматив для СВБ	ПАТ "Укр-ексім-банк"	Відхилення від нормативу	ПАТ "Ощад-банк"	Відхилення від нормативу	ПАТ "Приват-Банк"	Відхилення від нормативу	В цілому по системі
Н1	500 млн.грн.		11 548	11048	12257	11757	20 484	19 984	118081
Н2	не менше 10%	не менше 20%	15,2	-4,8	16,99	-3,01	18,64	-1,36	16,34
Н4	не менше 20%	не менше 30%	64,46	34,46	58,84	28,84	34,24	30	58,2
Н5	не менше 40 %		134,98	94,98	127,97	87,97	146,66	106,66	103,08
Н6	не менше 60 %		139,71	79,71	86,77	26,77	98,74	38,74	93,35
Н7	не більше 20 %		26,98	6,98	22,82	2,82	6,07	-13,93	20,2
Н8	не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу) (млн.грн.)		102,9	-92281,1	409,51	-97646,5	0	-163872	176,26
Н9	не більше 25%	не більше 20%	0,07	-19,93	0,41	-19,59	0,63	-19,37	14,62
Н11	не більше 15 %		0,03	-14,97	0,05	-14,95	0,06	-14,94	0,0001
Н12	не більше 60 %		0,21	-59,79	0,14	-59,86	0,07	-59,93	0,16

*Примітка: складено автором за джерелом[42]

Стосовно нормативів ліквідності, то тут банки також цілком задовольняють вимогам НБУ перевищуючи мінімальні значення показників ліквідності у декілька разів, при чому лідером є ПАТ «Укрексімбанк», який поступається лише ПАТ «Приватбанк» за показником поточної ліквідності. При чому значення нормативу Н4 банки перевищують у 2 рази, значення нормативу

НЗ у 3 рази, ПАТ «Укресімбанк» перевищує значення нормативу Н6 більш, ніж у 2 рази, ПАТ «Ощадбанк» та ПАТ «Приватбанк» також перевищують значення. Це є свідченням підвищеної ліквідності банків, їх здатності своєчасно та повно розрахуватись за своїми зобов'язаннями, презентуючи себе як надійні банківські установи.

Щодо нормативу максимального кредитного ризику на одного контрагента, то оптимальному значенню показника не відповідають ПАТ «Укресімбанк» та ПАТ «Ощадбанк». ПАТ «Укресімбанку» та ПАТ «Ощадбанку» треба зменшити рівень ризику, розмежувавши його між іншими клієнтами банку.

Всі три банки проводять зважену політику управління ризиками, адже всі дотримуються оптимального значення показника великих кредитних ризиків, який не має перевищувати 8-кратний розмір регулятивного капіталу банку та максимального кредитного ризику за операціями з пов'язаними особами.

Всі банки дотримуються та не перевищують максимально допустимих значень показників Н11, Н12, тобто проводять зважену інвестиційну політику.

Загалом банки дотримуються всіх нормативних значень НБУ щодо показників капіталу, ліквідності, кредитних ризиків та інвестування (окрім ПАТ «Укресімбанк», показник максимального кредитного ризику на одного контрагента якого незначно перевищує нормативне значення), що свідчить про стабільність та надійність всіх трьох банківських установ.

Основними показниками, що характеризують ефективність діяльності банку є показники прибутковості, якими є рентабельність активів, рентабельність капіталу та чиста процентна маржа (табл.2.6).

Оптимальне значення показника рентабельності активів дорівнює 1 і показує наскільки ефективно банк дотримується оптимальної структури активів та пасивів з точки зору доходів та витрат банку.

Як видно з табл.2.6, ПАТ «Приватбанк» дотримувався значення показника лише у 2014 році, далі, як показує динаміка, значення цього показника зменшувалось до 2016 року, аж поки у 2017 році банк замість

прибутків почав отримувати збитки, що відзначилось на позитивному значенні показника рентабельності активів, перетворивши його значення на від'ємне.

Таблиця 2.6

Показники прибутковості системно важливих банків за період 2014-2018 рр. станом на 01.01, %*

	2014	2015	2016	2017	2018
Рентабельність активів (ROA)					
ПАТ "Приватбанк"	1,00	0,40	0,10	-55,80	-6,45
ПАТ "Ощадбанк"	0,70	-7,40	-8,50	0,25	0,22
Пат "Укресімбанк"	0,20	-8,90	-10,60	-0,67	0,48
Рентабельність капіталу (ROE)					
ПАТ "Приватбанк"	9,70	3,50	0,90	-673,99	-120,01
ПАТ "Ощадбанк"	3,50	-39,60	-81,60	4,20	2,40
Пат "Укресімбанк"	1,10	-62,00	-271,50	-94,82	4,71
Чиста процентна маржа					
ПАТ "Приватбанк"	6,40	6,70	2,20	-56,68	-6,52
ПАТ "Ощадбанк"	70	6,20	4,90	0,26	0,22
Пат "Укресімбанк"	5,50	5,10	2,00	-0,69	0,49

*Примітка: складенота розраховано автором за даними фінансової звітності банків[33;34;35]

Стосовно ПАТ «Ощадбанк», то установа навпаки мала від'ємне значення показника у 2015-2016 році і покращила значення показника у 2017-2018 рр., вийшовши на додатний показник показника за рахунок отримання прибутків, замість збитків у 2015-2016 рр. Не обійшла криза 2013-2014 рр. і ПАТ «Укресімбанк», у динаміці за період 2014-2016 рр. банк демонстрував погіршення становища за рахунок отримання великої кількості збитків, проте завдяки проведенню політики якісного антикризового управління банк вийшов на додатний показник у 2018 році.

Показник рентабельності капіталу демонструє ефективність використання коштів акціонерів, при чому чим більше власних коштів має банк, тим стабільнішим він є, але тим важче йому забезпечувати прибутковість капіталу.

Оптимальне значення показника дорівнює або є більшим за 15%, тобто ефективно банк функціонує у раз якщо значення показника є більше 15%. Жоден банк не демонстрував ефективного використання капіталу, окрім ПАТ «ПриватБанк» у 2014 році, маючи значення цього показника 9,7%.

ПАТ «Приватбанк» демонструє негативну динаміку щодо показника рентабельності капіталу, трохи покращивши його значення у 2018 році за рахунок нарощення капіталу. Зі свого боку ПАТ «Ощадбанк» демонструє негативну динаміку лише до 2016 року, з 2017 року ПАТ «Ощадбанк» демонструє покращення результату. ПАТ «Укресімбанк» демонструє негативну динаміку у період з 2014 по 2016 рр., проте це є також результатом кризи, тому починаючи з 2017 року банк збільшує значення показника, демонструючи підвищення ефективності використання коштів акціонерів.

Чиста процентна маржа демонструє ефективність структури активів, показує здатність банку отримувати чистий процентний дохід. Оптимальне значення показника дорівнює 4,5%. Зменшення процентної маржі в динаміці є досить поганим явищем, адже сигналізує про загрозу банкрутства банку.

Виходячи з розрахунків табл.2.6, можна помітити складну ситуацію в ПАТ «Приватбанк», адже значення показника перевищувало нормативне до 2015 року, банк демонстрував гарну динаміку, проте у зв'язку з фінансовими складнощами, що відбулися в банку у 2016-2017 рр., помітне різке падіння до від'ємного значення показника. Як видно, у 2018 році банк знову вийшов на додатне значення. Погане становище має ПАТ «Ощадбанк», який за досліджуваний період 2014-2018 рр. демонструє лише негативну динаміку. ПАТ «Приватбанк» погрузнувши у своїх проблемах був врятований у 2017 році державою, якщо керівництво банку не зверне увагу на структуру активів банку ПАТ «Ощадбанк», то зменшення показника чистої процентної маржі може говорити про загрозу банкрутства, або, як мінімум, погіршення фінансового становища банку. ПАТ «Укресімбанк» також демонструє негативну динаміку до 2017 року, проте, як бачимо у 2018 році банк виходить на додатне значення, тобто відновлює свою стабільність.

Щоб оцінити рівень залежності БС від діяльності СВБ щодо залучення коштів та їх розміщення, потрібно здійснити аналіз залучених та розміщених коштів та проаналізувати структуру активів та пасивів, оцінивши величину впливу СВБ (Дод.К).

Найбільшим банком щодо залучення коштів та розміщення коштів в банках є ПАТ «Ощадбанк» з найбільшим впливом на величину цього показника по банківській системі 13,77% та 14,16% відповідно, найменший показник серед СВБ має ПАТ «Приватбанк» з долею в 0,38% та 6,71% відповідно. Загалом частка зобов'язань перед іншими банками з боку СВБ - 18,03%, що становить майже 5 частину від загальних зобов'язань всіх 82 діючих банків. А частка розміщених коштів становить 30,12%, що свідчить про розвинені кореспондентські відносини СВБ з іншими банками системи.

Велике значення національного масштабу має ПАТ «Приватбанк» в частині залучення коштів населення, адже за проведеними розрахунками банк зберігає станом на 2018 рік 35,01% коштів фізичних осіб, а це означає, що більше третини населення довіряє саме цьому банку. Тут важливість ПАТ «Приватбанк» як СВБ проявилась в 2017 році, коли банк мав фінансові складнощі і був врятований державою шляхом націоналізації. Паніка населення спричинена цими подіями похитнула фінансову стійкість не лише ПАТ «Приватбанк», а й усієї банківської системи.

Після ПАТ «Приватбанк» найбільш надійним банком виступає ПАТ «Ощадбанк», якому довіряють 18,03% населення, зберігаючи свої заощадження у цьому банку і лише 5,21% коштів зберігається в ПАТ «Укресімбанк», що пов'язано переважно з фактором діяльності банку, спрямованої на залучення до співпраці переважно клієнтів-юридичних осіб. Загалом банками захоплений сектор в розмірі 58,26% населення, з чого можемо зробити висновок про значний вплив діяльності банків на банківський сектор загалом.

Щодо залучення коштів юридичних осіб, то тут лідером виступає ПАТ «Укресімбанк» з долею в 13,31%. Як вже попередньо говорилося, діяльність банку спрямована на залучення до співпраці саме клієнтів юридичних-осіб,

тому це не дивно. ПАТ «Приватбанк» та ПАТ «Ощадбанк» мають приблизно однаковий відсоток коштів, залучених від юридичних осіб, загалом частка коштів юридичних осіб 3-х банків становить 33,63%, тобто третину від показника всієї банківської системи. А це означає, що в разі неефективної діяльності та банкрутства системно важливих банків третина підприємців та організацій всієї країни втратить кошти та можливо також збанкрутує, що спричинить економічні складові по всій країні та значне падіння показника ВВП.

Лідером з кредитування фізичних осіб є ПАТ «Приватбанк» з долею 33,52%, отримуючи найбільший комісійний та процентний дохід у сфері кредитування населення за рахунок захоплення третини ринку. Проте з іншого боку банк на останньому місці у сфері кредитування юридичних осіб, маючи частку лише 1,52%. ПАТ «Ощадбанк» та ПАТ «Укрексімбанк» мають частки приблизно по 15% кожний, виборюючи третину ринку кредитування клієнтів-юридичних осіб для СББ.

Отже, за розрахунками показників прибутковості, ліквідності та стійкості, можна сказати, що банки є відносно стабільними, після кризи 2013-2015 рр., банки поступово покращують свої результати, що є передумовою виходу банків на прибутки та збільшення ефективності діяльності.

При цьому, кожен банк має певне «слабке» місце: ПАТ «Ощадбанк» та ПАТ «Укрексімбанк» необхідно знизити рівень ризику, розмежувавши його між більшою кількістю клієнтів, ПАТ «Приватбанк» після проблем з ліквідністю та платоспроможністю у 2017 році відчуває значні проблеми з рентабельністю як активів, так і капіталу, значення процентної маржі також від'ємне, що є ознакою збитків для банку, замість прибутків.

Якщо порівняти показники ліквідності, стійкості та прибутковості 3-х банків, то можемо зробити висновок про те, що найбільшу увагу та контроль потрібно приділити саме ПАТ «Приватбанк», який перебуває у періоді адаптації після кризових явищ у банку у 2017 році. Зараз становище банку не є таким, що ми можемо назвати банківську установу фінансово стійкою.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМНО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ

3.1. Досвід зарубіжних країн з ідентифікації системно важливих банків

Важливою основою при розробці заходів з ідентифікації та регулювання діяльності системно важливих банків є вивчення та перейняття досвіду розвинених країн, в яких функціонування СВБ є ефективним. З огляду на вивчення переліку глобальних системно важливих банків за 2017 рік [38], нами було обрано наступні країни для проведення дослідження: США, Австралія, Японія через спорідненість їх методології до української. Оскільки найбільша кількість глобальних СВБ сконцентрована в США, вважаємо за доцільне розглянути спершу методику саме цієї країни (див. табл.3.1).

Таблиця 3.1

Критерії та показники системної важливості банків США*

Категорія (частка / вага)	Індикатор	Частка (вага) індикатора (%)
Розмір	Загальні активи	20,00
Взаємозамінність	Платіжна активність	6,67
	Активи на зберіганні	6,67
	Прийняті на страхування угоди з облігаціями та угоди на фондовому ринку	6,67
Складність	Номінальна вартість похідних фінансових інструментів на позабіржовому ринку (включає укладені, але ще не закриті угоди)	6,67
	Обсяг торгового портфеля та портфеля цінних паперів на продаж	6,67
	Активи 3 рівня (неліквідні активи, вартість яких не можна визначити, використовуючи ринкові ціни або	6,67

	моделі)	
--	---------	--

Закінчення табл.3.1

Взаємопов'язаність	Зобов'язання всередині фінансової системи	6,67
	Активи всередині фінансової системи	6,67
	Цінні папери в обігу	6,67
Крос-юрисдикційна діяльність	Крос-юрисдикційні вимоги	6,67
	Крос-юрисдикційні зобов'язання	6,67

*Примітка: складено автором за джерелом[77]

Як видно з табл.3.1 в США системно важливі банки ідентифікуються за 5 критеріями: розмір, взаємозамінність, взаємопов'язаність, складність та крос-юрисдикційна діяльність. Наведена методика є однією з найбільш подібних до методики, запропонованої Базельським комітетом.

Якщо порівнювати методику ідентифікації системно важливих банків США та України, можемо відмітити, по-перше більшу її складність та розмежованість за підпунктами, а також те, що майже вдвічі меншою є частка критерію величини банківської установи у США (20 % проти 35%).

При цьому в українському законодавстві велика частка (35%) припадає також на зобов'язання банківської установи за коштами фізичних осіб, суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ, в методиці США вага коефіцієнту становить лише 6,67%. Майже на одному рівні враховано вагу критеріїв взаємопов'язаності з іншими банківськими установами: в Україні на рівні 7,5% та 7,5% вимоги і зобов'язання відповідно, в методології США на рівні 6,67% та 6,67%.

За доцільне вважаємо спираючись на досить успішний досвід управління та ідентифікації СВБ Сполученими Штатами Америки імплементувати в Україні розмежування критеріїв на індикатори і враховувати частку кожного окремого індикатора в рамках присвоєного йому критерію.

Наступною країною було обрано Австралію через факт врахування країною у досить великій мірі частки зобов'язань перед господарствами (див.табл.3.2).

Таблиця 3.2

Критерії та показники системної важливості банків Австралії*

Категорія (частка / вага)	Індикатор	Частка (вага) індикатора (%)
Розмір (20%)	Банківські активи	20,00
Взаємопов'язаність (20%)	Вимоги до фінансових інститутів	10,00
	Депозити, залучені від фінансових інститутів	10,00
Замінність / інфраструктура фінансової установи (20%)	Кредити домогосподарствам	5,00
	Кредити нефінансовим корпораціям	5,00
	Кредити уряду	5,00
	Кредити місцевим службам і неприбутковим організаціям	5,00
Ступінь складності установи (20%)	Інвестиційні цінні папери	10,00
	Торгові цінні папери	10,00
Величина зобов'язань перед населенням (20%)	Депозити, залучені від домогосподарств	20,00

*Примітка: складено автором за джерелом[69]

Як видно з табл.3.2 в Австралії частку критерію замінності розмежовано на окремі індикатори, з часткою кожного на рівні 5% на відміну від українського об'єднаного критерію з вагою 15%, величина зобов'язань перед населенням врахована на рівні 20%, що є досить великою часткою, адже в українському законодавстві частка 35% враховує ще також зобов'язання суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ. Вважаємо за доцільне перейняти досвід Австрії та спостерігати та обраховувати надані кредити за окремими індикаторами.

Особливістю японської методології (див.табл.3.3) є наявність такого індикатора як загальна сума депозитів, що перевищує максимальну гарантію в

10 млн єн. Тобто законодавство Японії вважає за доцільне серед загального обсягу вкладів виокремлювати незастраховані відповідним органом регулювання, створюючи вагу цього показника на рівні 5%.

З точки зору українського банківського «ореолу» такий показник також можна було би виокремлювати з критерію коштів фізичних осіб, суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ в розмірі 6,67-8,83% для вкладів фізичних осіб, що перевищують суму в 200 тис.грн., тобто суму, що гарантована ФГВФО.

Таблиця 3.3

Критерії та показники системної важливості банків Японії*

Категорія (частка / вага)	Індикатор	Частка (вага) індикатора (%)
Розмір (25%)	Загальні активи	25,00
Взаємопов'язаність (25%)	Зобов'язання всередині фінансової системи	5,00
	Активи всередині фінансової системи	5,00
	Цінні папери в обігу	5,00
	Ринкова ціна акцій на продаж	5,00
	Загальна сума депозитів, що перевищує максимальну гарантію в 10 млн єн (незастрахованих внесків)	5,00
Замінність / інфраструктура фінансової установи (25%)	Активи на зберіганні	8,83
	Платіжна активність	8,83
	Прийняті на страхування угоди з облігаціями, угоди на фондовому ринку	8,83
Ступінь складності установи (25%)	Номінальна вартість похідних фінансових інструментів на позабіржовому ринку	8,83
	Крос-юрисдикційні вимоги	8,83
	Крос-юрисдикційні зобов'язання	8,83

*Примітка: складено автором за джерелом[63]

З огляду на те, що не можна орієнтуватися на досвід усіх країн і застосовувати всі методики одночасно потрібно визначити, методика якої країни є найбільш оптимальною та може бути застосована в Україні. З цією метою нами було здійснено оцінку використання рекомендацій Базельського комітету країнами світ (табл.3.4).

Таблиця 3.4

**Використання методики ідентифікації системно важливих банків
Базельського комітету з питань банківського нагляду країнами світу***

Показники для ідентифікації СВБ за методикою БКБН	Країни ЄС	Чехія	Індія	Австралія	Гонконг	США	Японія	Україна
Крос-юрисдикційна активність								
Крос-юрисдикційні зобов'язання	+			+	+	+	+	+
Крос-юрисдикційні вимоги	+			+	+	+	+	+
Розмір	+	+	+	+	+	+	+	+
Взаємопов'язаність								
Активи всередині фінансової системи	+	+	+	+	+	+	+	+
Зобов'язання всередині фінансової системи	+	+	+	+	+	+	+	+
Частка ринкового фінансування у сукупних зобов'язаннях								
Замінність/інфраструктура								
Активи на зберіганні у банку		+	+			+	+	
Обсяг розрахунків, що здійснюються через платіжні системи	+	+	+			+	+	
Обсяг розміщених заявок на ринку цінних паперів			+			+	+	

Закінчення табл.3.4

Ступінь складності установи									
Номінальна вартість похідних фінансових інструментів на поза- біржовому ринку	+	+	+			+			
Активи третього рівня						+			
Обсяг торгового портфеля та портфеля цінних паперів на продаж	+	+	+	+		+			
Кількість показників	8	7	8	6	5	11	9	5	
Використання рекомендацій Базеля III, %	66,67	58,33	66,67	50,00	41,67	91,67	75,00	41,67	
Ранг	3	4	3	5	6	1	2	6	

*Примітка: складено автором за джерелами[23;63;69;70;78;80]

Як видно з табл.3.4 найбільше рекомендації Базельського комітету імплементовані США, Японією, Індією та країнами ЄС. Враховуючи успішний досвід у регулюванні діяльності СВБ, у т.ч. у кризовий період, значимість країни та її банківської системи на міжнародному рівні, рівень використання рекомендацій Базельського комітету та можливість трансформації заданих показників до економіки України вважаємо за доцільне орієнтуватись саме на методологію визначення СВБ Сполучених Штатів Америки.

Частина показників вже застосовується в Україні та адаптована під українську економіку та банківську систему, проте, якщо порівнювати методологію ФРС з методологією НБУ то можна відмітити, що в Україні зовсім не приділяється увага участі СВБ у платіжних розрахунках та не розраховується обсяг цінних паперів в обігу, в торговому портфелі та в портфелі на продаж таких банків. Вважаємо, що доцільно було доповнити методологію визначення СВБ в Україні такими показниками як: вага СВБ у

розрахунках платіжних систем та розрахунок обсягу цінних паперів такого банку, що перебувають в обігу.

З погляду регулювання діяльності таких великих установ як СВБ, центральним банком Нідерландів розроблена наступна схема(рис.3.1).

Рис.3.1 Процес регулювання діяльності СВБ центральним банком Нідерландів*

*Примітка: складено автором за джерелами[27;65;78]

Банк Нідерландів установив для національних системно важливих банків вимоги відносно додаткової капіталізації від 1 до 3% капіталу першого рівня (СЕТ1) залежно від ступеня їх важливості, таким чином розподіливши банки на п'ять кошиків (від Т1 до Т5 – системно важливі банки)[27; с.42].

Схожим до українського є підхід до регулювання діяльності СВБ Гонконгу. За дослідженнями В.В.Лавренюка регулювання діяльності СВБ Гонконгу здійснюється Управлінням грошового обігу та складається з 3-х компонентів:

- 1) Ідентифікація СВБ;
- 2) Попередження загрози дефолту/неплатоспроможності (постійний нагляд та встановлення підвищених вимог до капіталу);
- 3) Мінімізація впливу шоків (регулювання стану неплатоспроможності)[80].

Вартим уваги також є регулювання банківської діяльності в Німеччині, основою якого є принципи БКБН. Основними «китами», на яких тримається підхід до регулювання діяльності німецьких банків є: орієнтація на ризики та принцип пропорційності, який полягає в тому, що банківський нагляд розподіляється в залежності від важливості банківської установи на ринку: чим важливіший банк, тим інтенсивніший нагляд (рис.3.2).

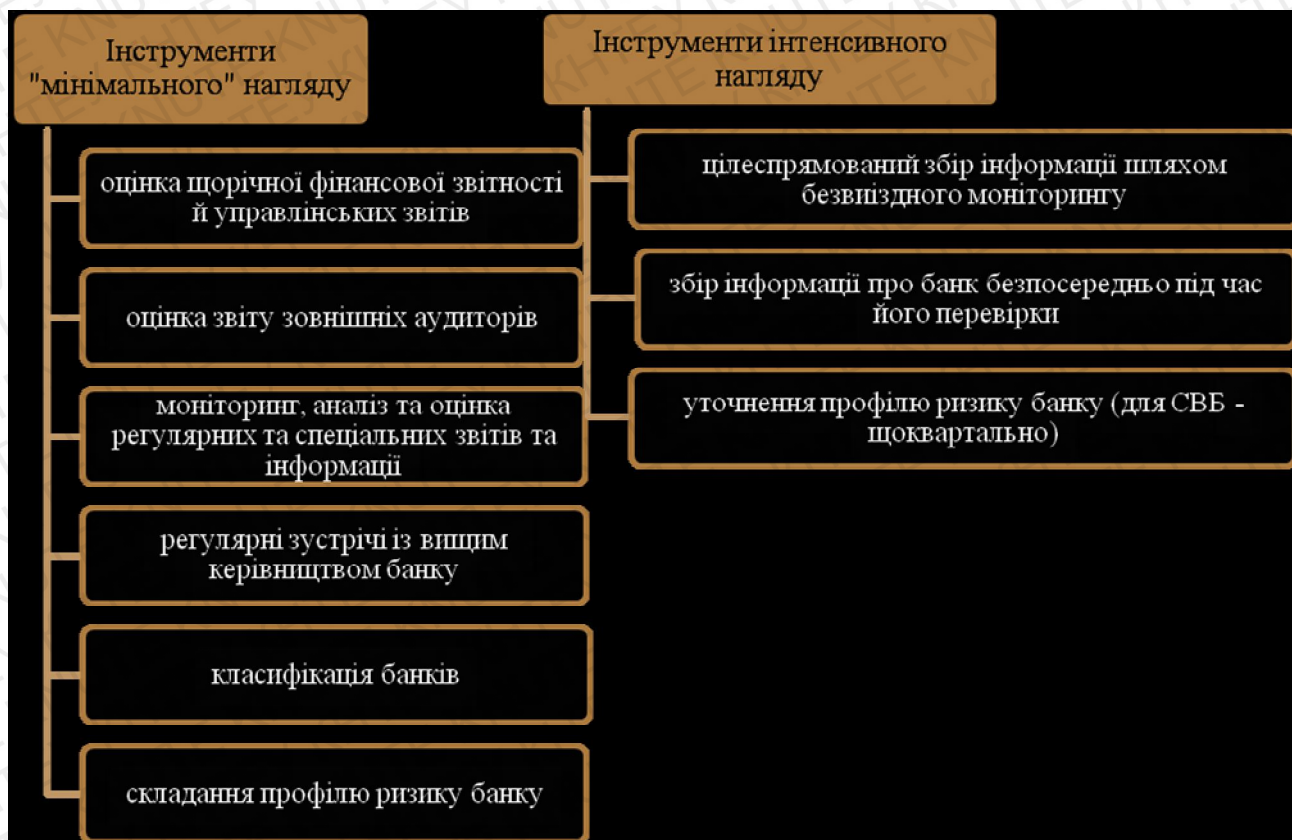

Рис.3.2. Принцип пропорційності підходу до банківського нагляду Німеччини в залежності від ступені важливості банку*

*Примітка: складено автором за джерелом[9]

В Данії процес нагляду та регулювання діяльності системно важливих банків полягає у формуванні та дотриманні певної послідовності, за якої ефективне функціонування таких банків має право на існування (рис.3.3)

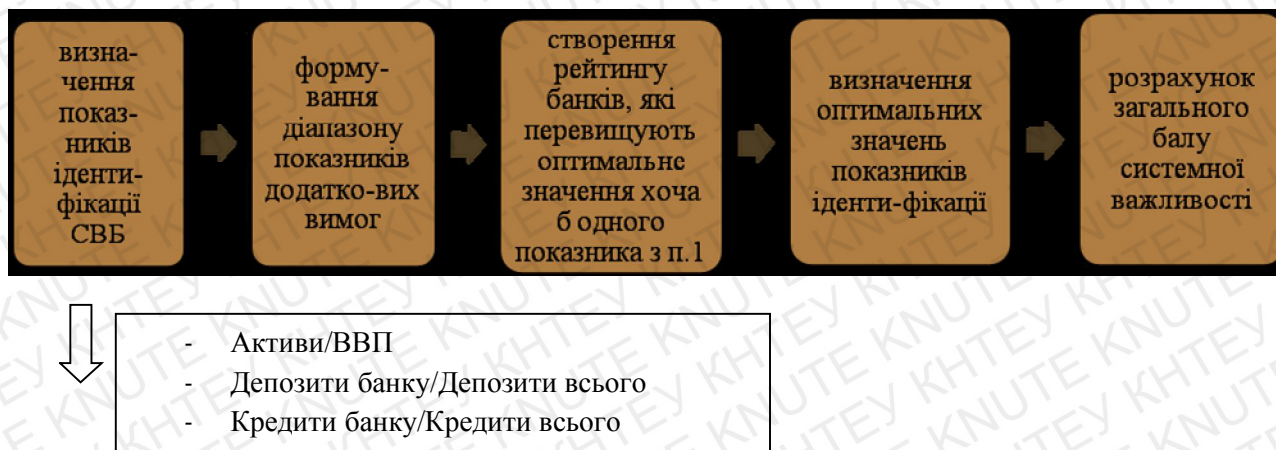

Рис. 3.3. Послідовний підхід до регулювання діяльності СВБ у Данії*

*Примітка: складено автором за джерелом[23]

В ході дослідження показників ідентифікації СВБ іноземних країн та їх порівняння з українськими та з рекомендаціями Базельського комітету ми встановили, що в Україні дані показники використовуються в найменшій мірі.

Вважаємо за доцільне використовувати саме досвід США для підвищення ефективності ідентифікації СВБ та їх подальшого регулювання. Адже в США в найбільш повній мірі використовуються рекомендації Базельського комітету з банківського нагляду та, загалом, регулювання діяльності системно важливих банків є найбільш ефективним у світі.

Також вважаємо за доцільне перейняти досвід іноземних країн, а саме: Нідерландів, Данії та Німеччини з принципу пропорційності та розподілу інструментів регулювання вже з позиції групи, до якої потрапляє банківська установа.

3.2. Використання міжнародного досвіду з управління системно важливими банками у кризовий період

Кожна банківська криза є свідченням неефективного банківського нагляду та регулювання банківської діяльності, тому наслідком кожної кризи є, так звана, «робота над помилками», складовими якої є: проведення ретроспективного аналізу, створення нових та посилення вже існуючих вимог до банківських установ, удосконалення методики банківського регулювання та нагляду з перейманням досвіду розвинених країн. Саме тому запорукою ефективного регулювання діяльності системно важливих банків є імплементація інструментів та методів управління такими банками, спираючись на досвід зарубіжних країн.

З огляду на розглянуті підходи Нідерландів, Німеччини та Данії вважаємо за необхідне розробити в Україні методологію кластеризації найбільших банків для подальшого віднесення їх до відповідного кластеру. На основі цього можливий буде розрахунок показників та встановлення їх нормативного значення у відповідності до присвоєної банку категорії. Метою встановлення рангів та розробки кластерів є встановлення таких значень показників, які найбільш точно будуть відбивати положення стійкості або нестійкості банківської установи на ринку.

Як видно з рис.3.4. за ознаками подібності можна утворити 3 кластери для найбільших банків:

- 1) АТ «Промінвестбанк», АТ «Укрсоцбанк» та АТ «Сбербанк Росії»;
- 2) АТ «Укргазбанк» та АТ «Райффайзен банк Аваль»;
- 3) АТ «ПУМБ», АТ «Укрсиббанк» та АТ «Альфа-банк».

При цьому, як бачимо АТ «ПриватБанк», АТ «Ощадбанк» та АТ «Укрексімбанк» знаходяться досить далеко не тільки від 3-х утворених кластерів, а й занадто далеко один від одного, щоб бути об'єднаними в один кластер. З огляду на це, присвоюємо їм статус аномалій, відповідно до якого

регулювання має здійснюватись на спеціальних умовах для кожної банківської установи, адже поведінка даних банків на ринку не буде стандартизованою.

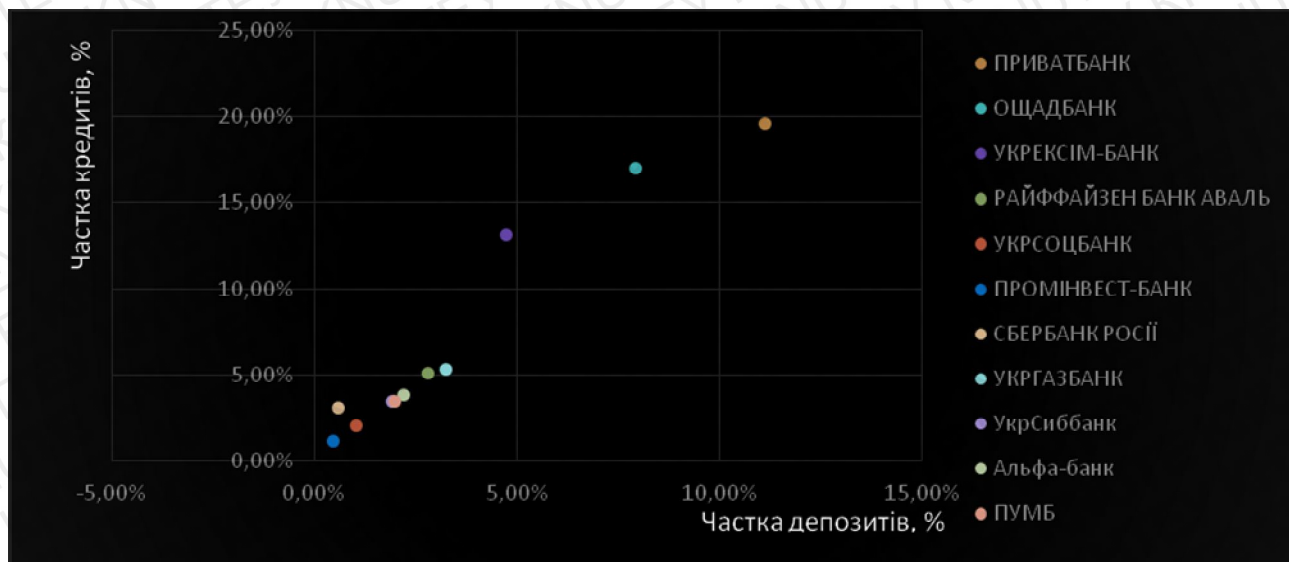

Рис.3.4. Кластеризація 11 найбільших банків України у двомірному вимірі за часткою депозитів та кредитів на банківському ринку станом на 01.01*

*Примітка: складено автором за джерелами[33;34;35;37]

При наявності відповідного програмного забезпечення та спеціалістів можна кластеризувати банки за більшою кількістю ознак у багатовимірних просторах, що у подальшому надасть можливість швидше ідентифікувати аномалії, визначити системно важливі банки, потенційні системно важливі банки та аналізувати стан відповідного кластеру на основі одного з учасників для зменшення витрат часу та кількості розрахунків.

Для ефективної системи проведення заходів антикризового управління необхідно визначити основні об'єкти, на яких варто акцентувати увагу. Рамкові зустрічі лідерів країн «Групи 20» (Пітсбург, 2009 р.; Сеул, 2010 р.) визначили заходи з посилення нагляду (підвищення інтенсивності та ефективності контролю та нагляду) та відповідальність за несумлінну поведінку системно значущих фінансових інститутів. Реалізований міжнародними організаціями проект щодо системно значущих фінансових інститутів складається з чотирьох основних напрямів:

1) підвищення інтенсивності та ефективності контролю та нагляду за системно значущими фінансовими установами; 2) ефективного вирішення

проблем фінансових інститутів (банків, страхових компаній, об'єктів інфраструктури фінансових ринків) без залучення коштів платників податків; 3) введення додаткових вимог до достатності капіталу; 4) підвищення стійкості системно значимих складових частин інфраструктури фінансового ринку[41].

На думку Ребрик Ю.С. найбільш пріоритетним напрямком у світлі дефіциту фінансових ресурсів у вітчизняному фінансовому секторі, у контексті антикризового менеджменту банку акцентувати увагу потрібно саме на управлінні ліквідністю[55]. При цьому рекомендується розмежовувати два рівні ліквідності: операційну та урівноважуючого потенціалу ліквідності банку. Операційна ліквідність є первинним рівнем та являє собою грошові кошти, що генеруються у процесі виконання клієнтами і контрагентами банку контрактних зобов'язань та використовуються ним для розрахунку за власними зобов'язаннями як фінансового посередника і як суб'єкта господарювання[55]. У свою чергу урівноважуючий потенціал ліквідності банку є вторинним рівнем та являє собою грошові кошти, що залучаються з метою покриття дефіциту операційної ліквідності на визначених часових горизонтах.

На основі розглянутих міжнародних методик та імплементації в них рекомендацій Базельського комітету та дослідження думок вчених було діагностовано ряд помилок та ключових проблем регулювання діяльності СВБ в Україні (рис.3.5).

На сьогоднішній день Базельський комітет та Рада з фінансової стабільності працюють над вирішенням перелічених недоліків та проблем у здійсненні нагляду та регулювання СВБ не тільки на глобальному, а й на національному рівнях.

З огляду на те, що нами було обрано Сполучені Штати Америки для перейняття досвіду в регулюванні та нагляду за діяльністю СВБ, в тому числі, у кризові часи, важливо розглянути процес антикризового управління діяльністю СВБ у США. Після кризи 2007-2009 рр. в США було прийнято закон Додда-Франка з метою зниження ризиків функціонування банківської системи США.

Цикл, за яким мають функціонувати системно важливі банківські установи наведено на рис.3.6.

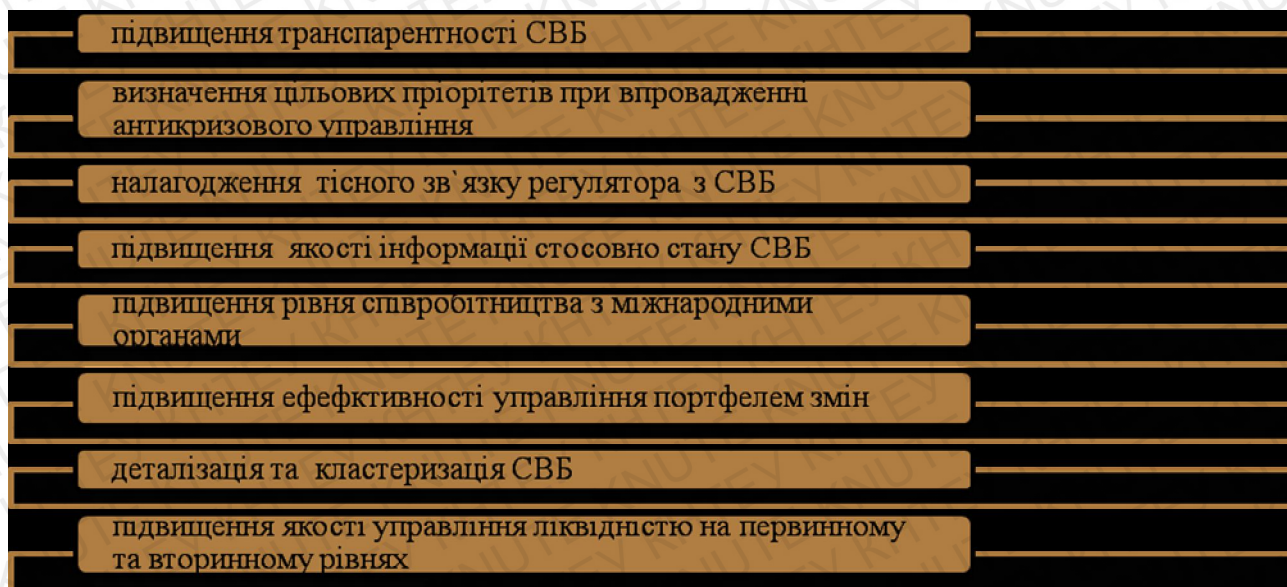

Рис. 3.4 Напрямки усунення проблем та недоліків при здійсненні регулювання СВБ у кризовий період*

*Примітка: складено автором

Як видно з рис.3.6 було встановлено важливість проведення регулярних стрес-тестувань для можливості планування об'єму капіталу, який при настанні певних подій буде своєрідним страхуванням банків та надасть їм можливість вистояти у кризові часи. Вимоги до ліквідності також слугують як страхування для банків та надають можливість зберегти ліквідність при фінансуванні ринків. При цьому, це створює ряд певних зобов'язань для банків, яких вони мають дотримуватись, набуваючи статусу СВБ. Ліміти контрагента утворюють певні обмеження стосовно зберігання коштів у інших банківських установах та навпаки, при цьому це обмежує ризик дефолту інших банків при настанні кризових подій для СВБ.

Ризик-менеджмент є вимогою до банків мати у своїй структурі спеціальний орган для регулювання ризиків саме з позицій системної важливості банку та існування куратора такої банківської установи, який буде здійснювати контроль ззовні. "Livingwills" має значення певного плану дій, розробленого на випадок, якщо установа все ж стає неплатоспроможною та у

подальшому може стати банкрутом. При виконанні такого роду вимог має забезпечуватись фінансова стабільність, і цикл продовжується. Якщо ж фінансова стабільність порушена, в такому випадку законодавчим актом передбачено втручання регулятора та розформування банківської установи.

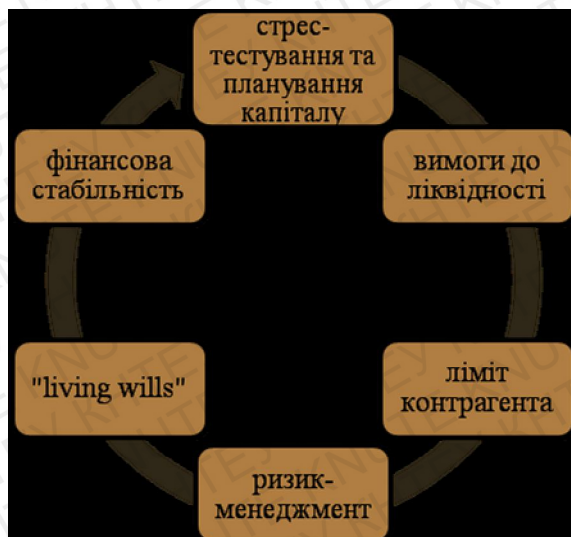

Рис.3.6 Цикл регулювання діяльності СВБ у перед- та після кризовий період у США відповідно до закону Додда-Франка*

*Примітка: складено автором за джерелом[66]

Якщо звернутись до регулювання СВБ та банківської діяльності в Україні в загальному, то можемо помітити, що деякі етапи циклу відтворені уже на данному етапі функціонування фінансової системи. Це стосується проведення стрес-тестувань, встановлення підвищених вимог до капіталу та ліквідності для таких банків, як СВБ, а також існування підрозділу ризик-менеджменту.

Всього в Україні було проведено 3 стрес-тесту, за результатами останнього з яких з 24 банківських установ (загалом частка на ринку яких становить 93%) 8 банківських установ вимагають докапіталізації на суму 6,1 млрд грн. Якщо порівняти цей показник з результатами стрес-тестування 2015 р., який становив 220 млрд грн для 34 банків, то сума докапіталізації банків у 2018 році не є значною[37].

Згідно пресс-релізу НБУ від 22.12.2018 р. Регулятором було запроваджено щорічну оцінку стійкості банківських установ[30]. Оцінка

здійснюватиметься кожного року за станом на 01 січня, починаючи з 01 січня 2018 року. Оцінка складатиметься з трьох етапів.

- Перший - перевірка аудиторськими фірмами, включеними до Реєстру аудиторських фірм, якості активів банку та прийнятності забезпечення за кредитними операціями.
- Другий - екстраполяція результатів першого етапу та оцінка достатності капіталу банку станом на дату оцінки.
- Третій - оцінка НБУ достатності капіталу банку за результатами стрес-тестування за базовим та несприятливим макроекономічними сценаріями на трьохрічному горизонті прогнозування.

Оцінка стійкості банківських установ здійснюється на основі Постанови Правління НБУ №141 від 22 грудня 2017 року[43]. Як бачимо, державою посилено контроль за банківськими установами та відтепер розраховується недостатній обсяг капіталу для банківських установ для попередження ризиків у майбутньому. Проте, відсутні особливі умови для СВБ.

На нашу думку, для таких банків потрібні більші регулярні тести на випадок настання несприятливих подій, і разі невиконання системно важливим банком програми капіталізації або незадовільних результатів тестування для такого банку має бути розроблено особливий план з до капіталізації з підтримкою держави та встановлено посилений контроль на період виконання такої програми.

В Україні на даному етапі не приділяється увага такому етапу циклу підтримки та регулювання діяльності СВБ як ліміт на контрагента-банку. Вважаємо за доцільне в залежності від категорії банку, кількості активів, стану стійкості банку на відповідну дату встановити певні обмеження на кількість пов'язаних з ним банківських установ та на обсяг активів та зобов'язань всередині фінансової системи. Якщо звернутись до існуючих обмежень, то серед нормативів НБУ є такі ліміти: нормативи Н7-Н10. Проте, вважаємо за доцільне провести розрахунок саме за параметром пов'язаних банків, адже ситуації з системно важливими Дельта та Приватбанком продемонстрували як

нестійкість одного банку може викликати низку проблем в банках-контрагентах.

Що ж стосується компоненту ризик-менеджменту, то вважаємо за доцільне, перейнявши досвід США керуванням СВБ у після кризовий період, створити на базі департаменту фінансової стабільності НБУ кураторів стабільності таких установ як СВБ, при чому вважаємо, що обов'язково за кожним СВБ має бути закріплений свій куратор.

Одним з найважливіших кроків на шляху до регулювання банківської системи у період кризи вважаємо розробку плану банком на випадок його неплатоспроможності. Схему розробки такого плану виявляємо наступним чином (рис.3.7).

Останнім кроком вдосконалення антикризового регулювання СВБ з боку держави є підтримка фінансової стабільності на рівні банківської системи шляхом недопущення розповсюдження системного ризику та економічної кризи.

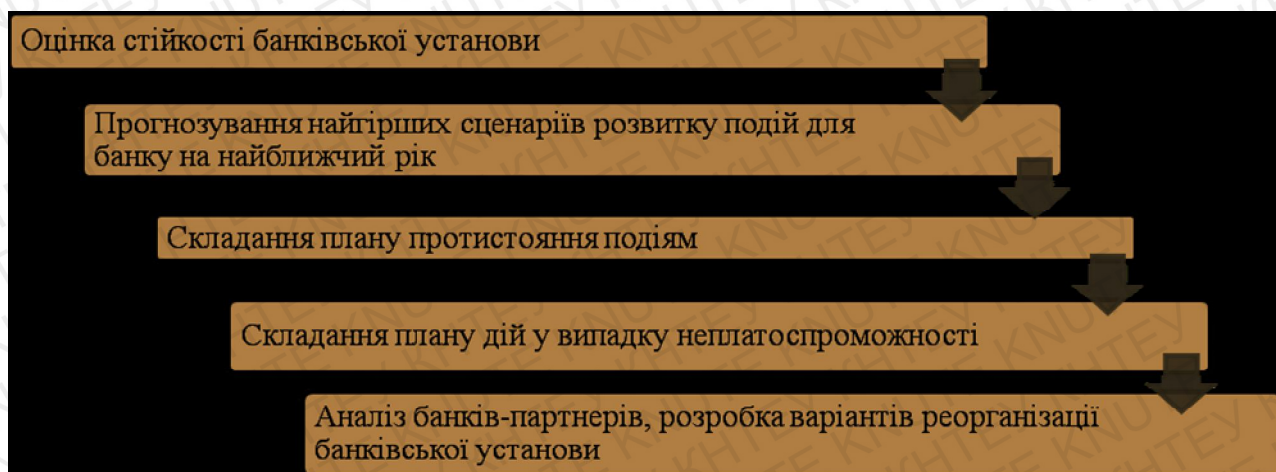

Рис.3.7. Розробка плану дій держави стосовно СВБ при прогнозуванні ситуації неплатоспроможності банку*

*Примітка: складено автором

Отже, основними напрямками покращення управління СВБ у кризовий період є методика ранжування банків з метою знаходження спільних ознак, розробка циклу підтримки стабільності банків, а також розробка плану дій держави стосовно СВБ при прогнозуванні ситуації неплатоспроможності банку.

3.3. Напрями регулювання діяльності системно важливих банків в Україні

Однією із головних проблем вітчизняних банків, на сучасному етапі розвитку, є забезпечення стійкості функціонування, здатності відповідати за своїми зобов'язання з максимальною ефективністю та мінімальним ризиком, враховуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. Стійкість функціонування системно важливого банку має визначальний вплив на забезпечення стабільності банківської системи та забезпечується не лише ефективністю менеджменту самого банку, а й правильно організованим поетапним регулювання діяльності такого банку з боку держави.

Економічна ситуація в нашій державі має доволі нестабільний і непередбачуваний характер, зокрема це стосується і банківської системи України. Від листопада 2008 р., коли банківську ліцензію мали 184 банка, до квітня 2016 р. кількість вітчизняних банків зменшилась до 111 (з врахуванням банку, що має ліцензію санаційного банку) і, станом на сьогоднішній день їх кількість становить 80 [37]. Це пов'язано з виведенням неплатоспроможних банків з ринку, як заходу держави зі стабілізації банківської системи.

Ми дослідили заходи держави з підтримки фінансової стійкості банків за останні роки, а також положення, відповідно до яких таке регулювання здійснювалось та об'єднали результати у Дод.М.

Досягнення фінансової стійкості в довгостроковому періоді повинно базуватися на сучасних концепціях фінансового менеджменту в кожній ланці ієрархічної системи управління. З огляду на це, важливим є осмислення взаємозв'язку окремих складових стійкості банківської установи з позицій завдань антикризового управління банківськими ризиками [56, с.251].

Визначено, що для підвищення фінансової стійкості українських банків в умовах кризи слід вжити заходи наведені у Дод.Л.

Проте, не зважаючи на здійснення заходів з регулювання та підтримки стійкості банків державою, як показує практика попередніх років, стабільність банківської системи все ж порушується та кризові явища мають місце. Це відбувається через те, що занадто мало уваги приділяється регулюванню діяльності однієї групи банків, які мають назву СВБ, а також системного ризику, який вони утворюють та розповсюджують.

Протягом 2014-2018 рр. НБУ було впроваджено певний ряд покращень стосовно визначення, ідентифікації та регулювання діяльності СВБ. Дані покращення систематизовано та наведено на рис.3.8.

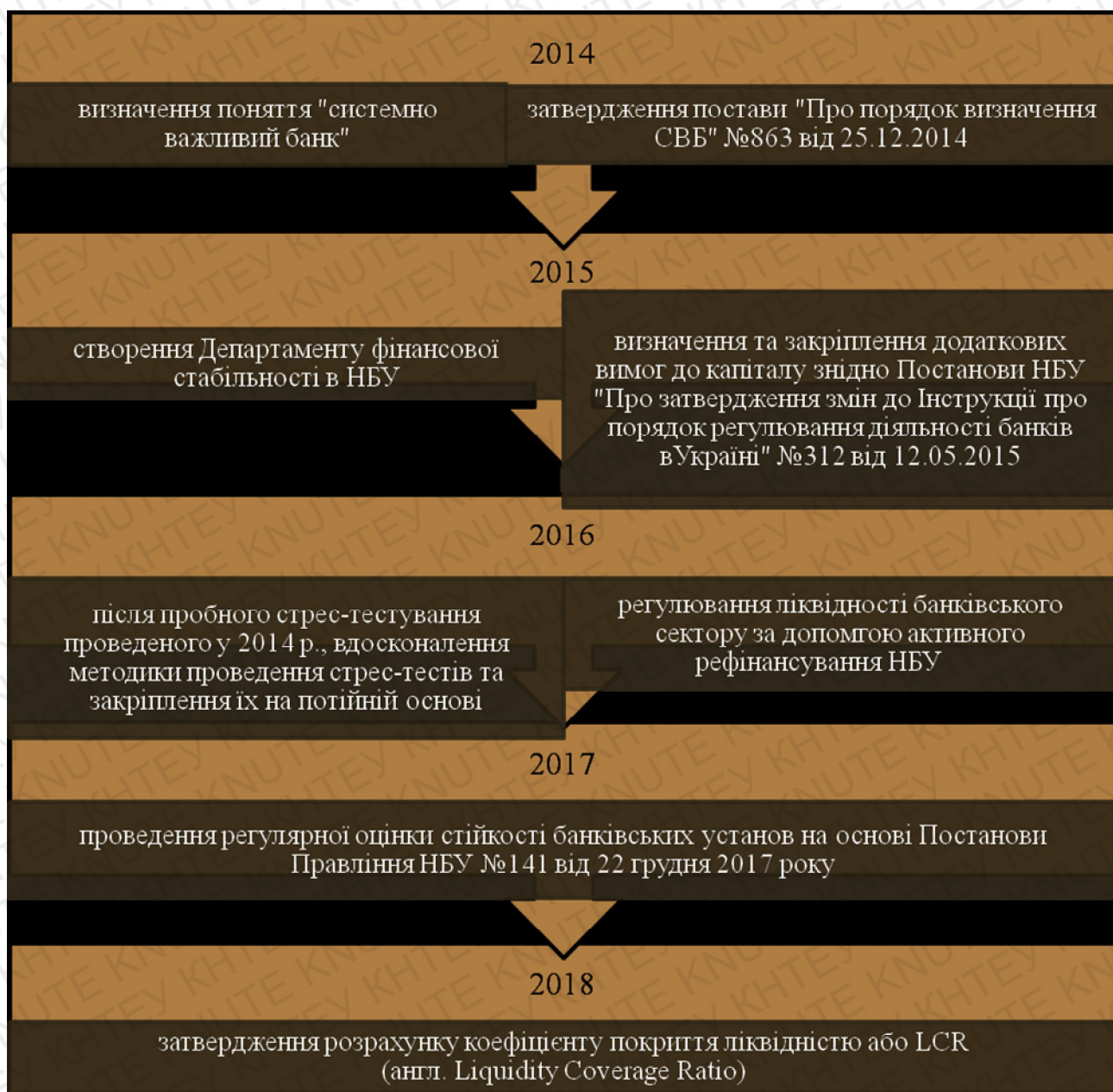

Рис.3.8. Проведені НБУ зміни протягом 2014-2018 рр. з метою покращення діяльності з регулювання банківських установ, у т.ч. системно важливих фінансових інститутів*

*Примітка: складено автором за джерелами [16;29;30;37;43;47;49;51]

Як поглянути через призму банківських криз в Україні у ретроспективі та звернути увагу на загальну кількість положень, рекомендацій міжнародних організацій стосовно підвищення капіталізації, то можемо відмітити, що достатня кількість капіталу банку – це майже половина загальної оцінки стійкості банківської установи, тим паче системно важливої.

Розглянувши рівень забезпечення капіталом СВБ України (рис.3.9), можемо зробити висновок, що банки, в межах набутого статусу СВБ, не в достатній мірі мають обсяг капіталу, який би забезпечив їх стійке становище особливо у кризовий період.

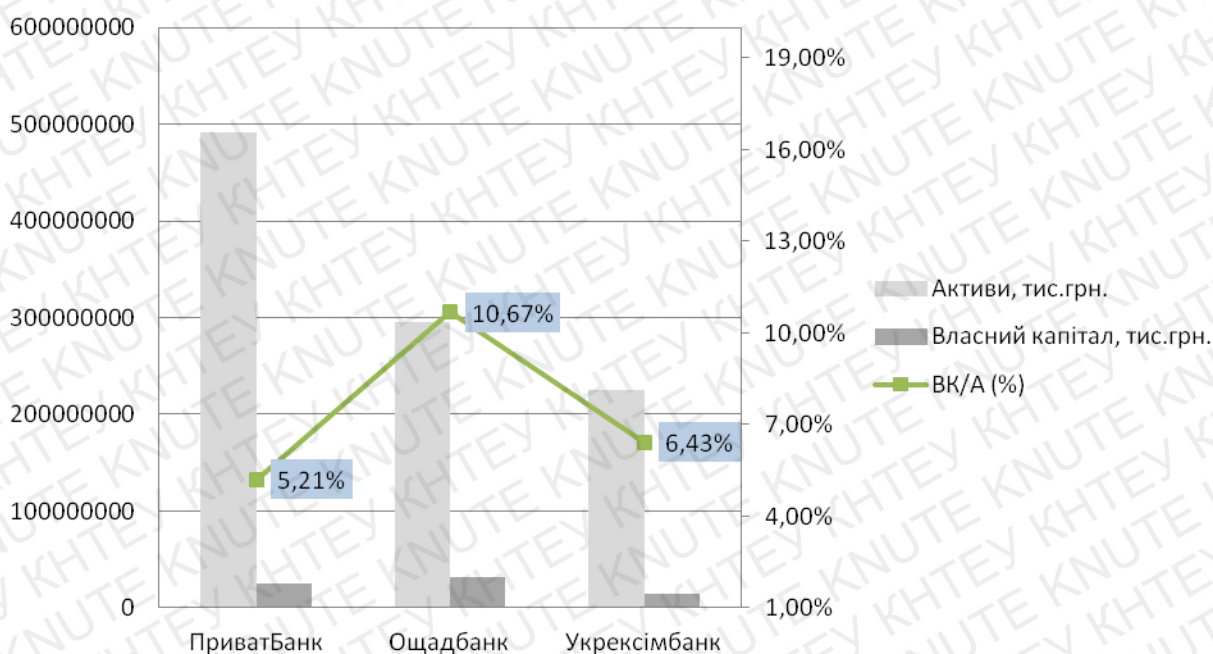

Рис.3.9. Рівень капіталізації СВБ України станом на 31.03.2018 р.*

*Примітка: складено та розраховано на основі фінансової звітності банків[33;34;35]

Тому пріоритетним завданням на даному етапі з метою підвищення ефективності регулювання СВБ вважаємо розробку НБУ детального плану з підвищення капіталізації саме цих трьох банків, виходячи з особливостей кожної банківської установи.

Виходячи з дослідження досвіду іноземних країн та вивчення рекомендацій міжнародних установ, ми розробили структуру виокремлення в рамках Департаменту з підтримки фінансової стійкості окремого підрозділу з регулювання стійкості СВБ(табл.3.7).

Таблиця 3.7

Розмежування функцій підрозділу з підтримки фінансової стійкості та регулювання діяльності СВБ в межах Департаменту з підтримки фінансової стійкості НБУ*

Функції	Підрозділ з підтримки фінансової стійкості та регулювання діяльності СВБ	Департамент з підтримки фінансової стійкості НБУ
Методологічна	Розробка стратегічних та тактичних планів дій регулятора на випадок кризи у СВБ та методичних рекомендацій для СВБ для їх уникнення	Розробка інструментарію макропруденційної політики для запобігання системним кризам і мінімізації негативних наслідків макроекономічних шоків
Контролююча	Дослідження системних ризиків, що їх спричиняють СВБ та складання концепції взаємодії підрозділів НБУ у разі їх виникнення	Аналіз фінансової стабільності, у тому числі системних ризиків, що загрожують стійкості фінансової системи, розроблення модельного інструментарію
Прогнозування	Розробка макроекономічних сценаріїв для СВБ, їх проведення не рідше разу на рік (окрім стрес-тестувань банків вибірки)	Проведення стрес-тестувань з метою оцінки фінансової стабільності
Координаційна	Регулярне надання інформації стосовно діяльності та основних показників СВБ інших підрозділам НБУ та координація їх робіт при здійсненні регулювання банківської діяльності та нагляду	Аналітична та адміністративна підтримка діяльності міжвідомчої Ради з фінансової стабільності, Комітету з фінансової стабільності НБУ та координація робіт з питань фінансової стабільності

*Примітка: складено автором за джерелом[37]

Отже, основними напрямками покращення інструментарію держави у здійсненні регулювання СВБ є заходи з підвищення капіталізації банків з метою уникнення загроз неплатоспроможності, створення від окремого

підрозділу в межах Департаменту з підтримки фінансової стійкості, який би займався регулюванням діяльності СВБ, а також проведення заходів з підвищення стійкості самої банківської системи, адже її стійкість та стійкість СВБ є взаємопов'язаними.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У дипломній роботі було розглянуто та узагальнено різні підходи до розуміння поняття системно важливого банку. Було виділено основні ознаки СВБ: величина, взаємопов'язаність, системні ризики, диверсифікованість активів та значний вплив на банківську систему, а також визначено, що не дивлячись на різні підходи, всі вони зводяться до того, що системно важливий банк є «занадто важливим, щоб збанкрутувати».

В ході дослідження критеріїв, за якими здійснюється ідентифікація системно важливих банків за основу нами було взяти ті показники, які є рекомендованими для країн світу Базельським комітетом з банківського нагляду, показники країн ЄС і показники, які використовуються в Україні. Нами було виявлено, що в Україні рекомендації Базельського комітету реалізуються менше, ніж на половину, тобто багато показників не є врахованими. На даному етапі в Україні системно важливі банки визначаються на основі розрахунку агрегованого показника за сумою часток банку: величина, кількість депозитів, залучених від фізичних та юридичних осіб, Кредити, що надані суб'єктам господарювання за видами економічної діяльності, що класифікуються за секцією "А" (сільське господарство), "В" - "Е" (промисловість), "F" (будівництво), а також об'єм вимог та зобов'язань банку на фінансовому ринку перед іншими банківськими установами та до них.

Також нами було досліджено питання стабільності банківської системи і з'ясовано, що стабільність банківської системи досягається стійкістю окремих банківських установ протягом певного проміжку часу. Через значний вплив системно важливих банків на стабільність банківської системи підтримки стійкості цих установ є найбільшим пріоритетом.

Було з'ясовано, що системно важливі банки мають прямий та опосередкований вплив на стабільність банківської системи, адже нестійке становище СВБ через кореспондентські зв'язки з іншими банками здатне створити «ефект доміно», який призведе виходу зі стану стійкості інші банки, а

в результаті отримаємо нестійку та нестабільну банківську системи, що може ознаменуватись економічною кризою.

В результаті визначення потенційних СВБ, здійсненні аналізу їх діяльності та визначенні рівня концентрації активів, зобов'язань та капіталу, а також розрахунку показника системної важливості та ідентифікації на основі цього показника СВБ України, було визнано 3 системно важливих банки України : ПАТ «Приватбанк», ПАТ «Ощадбанк» та ПАТ «Укрексімбанк».

За розрахунками показників прибутковості, ліквідності та стійкості, було визначено, що банки є відносно стабільними, після кризи 2013-2015 рр., банки поступово покращують свої результати, що є передумовою виходу банків на прибутки та збільшення ефективності діяльності.

Проаналізувавши досвід країни у ретроспективі та дослідивши методи, за допомогою яких здійснюється регулювання СВБ у кризовий період, можемо сказати, що регулювання здійснюється у трьох основних напрямках: нагляд, розробка плану дій на випадок настання кризового сценарію та використання антикризових заходів. Також нами було досліджено роль такого органу як ФГВФО у підтримці стабільності банківської системи. Ми виділили основні законодавчі акти, згідно яких здійснюється регулювання діяльності системно важливих банків в Україні: Закон України «Про банки та банківську діяльність», Інструкція «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні», Положення "Про порядок визначення системно важливих банків", Закон України "Про національний банк України", Положення НБУ "Про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства", Рішення Національного банку України "Про схвалення методики розрахунку коефіцієнта покриття ліквідністю", Закон України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб", а також дослідити аспекти, в яких здійснюється регулювання системно важливих банків даними законодавчими актами.

В ході дослідження показників ідентифікації СВБ іноземних країн та їх порівняння з українськими та з рекомендаціями Базельського комітету ми

встановили, що в Україні дані показники використовуються в найменшій мірі. Вважаємо за доцільне використовувати саме досвід США для підвищення ефективності ідентифікації СВБ та їх подальшого регулювання. Також вважаємо за доцільне перейняти досвід іноземних країн з принципу пропорційності та розподілу інструментів регулювання вже з позиції групи, до якої потрапляє банківська установа.

Ми визначили, що основними напрямками покращення управління СВБ у кризовий період є методика кластеризації банків з метою знаходження спільних ознак, розробка циклу підтримки стабільності банків, а також розробка плану дій держави стосовно СВБ при прогнозуванні ситуації неплатоспроможності банку. Основними напрямками покращення інструментарію держави у здійсненні регулювання СВБ є заходи з підвищення капіталізації банків з метою уникнення загроз неплатоспроможності, створення від окремого підрозділу в межах Департаменту з підтримки фінансової стійкості, який би займався регулюванням діяльності СВБ, а також проведення заходів з підвищення стійкості самої банківської системи, адже її стійкість та стійкість СВБ є взаємопов'язаними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арбузов С.Г. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. – 504 с.
2. Артюхов В.В. Общая теория систем: Самоорганизация, устойчивость, разнообразие, кризисы [Текст] / В.В.Артюхов. – М.:Книжный дом «ЛИБРОКОМ», Изд.3,2012. – 224 с.
3. Балянт Г. Вплив глобалізації на банківську систему України / Г. Балянт // Вісник ТНЕУ. – 2007. – №3. – С. 79-87.
4. Барановський О. І. Стійкість банківської системи України / О. І. Барановський // Фінанси України. – 2007. – № 9. – С. 75–87
5. Белова І.В. Теоретичні та методичні аспекти визначення системно важливих банків [Електронний ресурс]/ І.В. Белова // Режим доступу: www.economy.nauka.ua.
6. Большая советская энциклопедия: В 30 т. / гл. ред. С.И. Вавилов. – 3-е изд. – М.: БСЭ, 1977. – Т. 27. – 623 с.
7. Бура В.І. Науковий феномен системно важливого банку / В.І. Бура // Економіка і суспільство. - 2016. - №3. - С. 375-381.
8. Василенко В.В. Креативное управление развитием социально-экономических систем: монография / В.А.Василенко. – К.: Освіта України. – 2010. – 772 с.
9. Власко О.О. Систематизація чинників впливу на фінансову стійкість комерційних банків / О.О. Власко // Вінницький товарно-економічний інститут. - №4. – С. 13-16.
10. Дзюблук О.В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи / О.В. Дзюблук, Р.В. Михайлюк / Монографія. — Тернопіль: ТНЕУ, 2009. — 316 с.

11. Довгань Ж. М. «Базель III» у забезпеченні фінансової стійкості банківської системи / Ж. М. Довгань // Вісник УБС НБУ. – 2011. – № 1. – С. 224 – 229. Основи банківського дела / Под ред. А.Н. Мороза. – К.: Либра, 2004. – 330 с.
12. Завадська Д.В. Особливості забезпечення фінансової стійкості банків України / Д.В. Завадська / Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. пр. / голов. ред. М. І. Зверяков; Одеський держ. екон. ун-т. – Одеса, 2011. - №3 (43). - С. 73-80.
13. Заліщук Р.Р. Вплив грошово-кредитної політики НБУ на фінансову стійкість банківських установ [Електронний ресурс] / Р.Р.Заліщук. – Режим доступу: <http://libfor.com/index.php?newsid=2724> інтернет ресурс
14. Затварська О. О. Банківська система України та основні напрями її розвитку: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к.е.н. : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / О. О. Затварська. – К. : Науково-дослідний фінансовий інститут при Міністерстві фінансів України, 2004. – 19 с.
15. Зверук Л.А. Регулятивні заходи держави в забезпеченні стійкості банківського сектору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <file:///D:/iTunes.Resources/Downloads/6884-17031-1-SM.pdf>.
16. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні: постанова Правління НБУ від 28.08.2001 №368 (зі змінами та доповн.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.
17. Кияк А.Т. Концептуальні засади регулювання системно важливих банків. – Ринок цінних паперів. – 2016. - №6-7. – С.78-86.
18. Кривенко Л.В. Забезпечення стійкості банківської системи/ Л.В. Кривенко // Вісник ОНУ імені І.І.Мечникова. - 2013. – т.18 вип. 3/1. – С. 43-46.
19. Крухмаль О. В. Оцінка фінансової стійкості як динамічної характеристики банку / О. В. Крухмаль // Вісник Української академії банківської справи. - 2007. - №1(22). - С. 1-4.

20. Кушнір К.О. Поняття стійкості комерційних банків та її динамічні характеристики // Фондовий ринок. - 2008. - № 46. - С. 8-12.

21. Лавренюк В. В. Онтологія природи та сутність системно важливих банків / Лавренюк В.В. // БІЗНЕСІНФОРМ - № 5 - 2014. – С. 363-369.

22. Лавренюк В. Сутність та критерії ідентифікації системно важливих банків / В.Лавренюк, І.Краснова // Вісник Національного банку України. - 2015. - №1. - С. 18-24.

23. Лавренюк В.В. Системно важливі банки та їх вплив на стабільність банківської системи: дис. на здоб. наук.ст.канд.ек.наук / В.В.Лавренюк // Київ - 2016. - С.280.

24. Левченко М.М. Забезпечення фінансової стійкості банків в сучасних умовах / М.М. Левченко // Управління розвитком. - 2014. - № 4. - С. 81- 83.

25. Марцин В.С. Пріоритетні напрями взаємовідносин клієнт–банк та особливості їх регулювання / В. С. Марцин// Фінанси України. - 2007. - № 7. - С. 106-112.

26. Масленченков Ю. С. Финансовый менеджмент в коммерческом банке: технология финансового менеджмента клиента/ Ю. С. Масленченков. – М. : Перспектива, 1997. – 214 с.

27. Набок Р.В. Системно важливі банки: підходи до побудови нагляду // Р.В.Набок // Вісник НБУ. – 2014. - №7. – С. 39-43.

28. Національний банк вкотре залишив незмінним перелік системно важливих банків: прес-реліз Національного банку України від 21.03.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=66304085.

29. Національний банк впроваджує новий норматив для банків - коефіцієнт покриття ліквідністю або LCR прес-реліз Національного банку України від 20.02.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=64531757.

30. Національний банк запроваджує щорічну оцінку стійкості банків прес-реліз Національного банку України від 22.12.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=60980583.

31. Національний банк оголошує про запровадження нових вимог до капіталу банків, а також окремих вимог до системно важливих банків прес-реліз Національного банку України від 15.05.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_article;jsessionid=95D352B6B850E10ECDD57AD0D0E68AC9?art_id=17537272&showTitle=true.

32. Оробинский С.С. Использование принципа Парето в банковской деятельности [Електронний ресурс] / С.С.Оробинский. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/v/ispolzovanie-printsipa-pareto-v-bankovskoy-deyatelnosti>.

33. Офіційний сайт АТ «ОшадБанк» [Електронний ресурс]: Режим доступу: www.oschadnybank.com.

34. Офіційний сайт АТ «ПриватБанк» [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://privatbank.ua>.

35. Офіційний сайт АТ «Укресімбанк» [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://www.eximb.com>.

36. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minfin.com.ua>.

37. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

38. Офіційний сайт Ради з фінансової стабільності [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.fsb.org>.

39. Офіційний сайт ФГВФО [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.fg.gov.ua>.

40. Панасенко Г. Основні напрями забезпечення стабільності банківської системи України на шляху інтеграції у світовий фінансовий простір [Електронний ресурс] / Г. Панасенко. – Режим доступу : <http://experts.in.ua>

41. Парипа К.В. Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского Серия «Экономика и управление» / Парипа К.В. // - Том 25 (64). - 2012. - № 1 - С. 136-146.

42. Показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593.

43. Положення про здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України Положення Правління НБУ від 22.12.2017 № 141. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0141500-17>.

44. Попов О.В. Забезпечення фінансової стійкості банківської системи / О.В. Попов // Управління розвитком. - №10(173). – 2014. – С. 67-69.

45. Прасолова С. П. Банківські операції: навч. посіб. та практ./ С. П. Прасолова, О. С. Вовченко– К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 568с.

46. Приказюк Н. Компаративізм понять "системно важливі" та "системоутворюючі фінансові інститути" / Н. Приказюк // ВІСНИК Київського національного університету імені Тараса Шевченка. - 2017. - 5(194). - С. 22-29.

47. Про банки і банківську діяльність / Закон України від 07.12.2000 р. № 2121–III // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

48. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання негативному впливу на стабільність банківської системи / Закон України від 04.07.2014 № 1586-VII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1586-18#n15>.

49. Про запровадження коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR) постанова Правління НБУ від 15.02.2018 №13 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013500-18>.

50. Про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства: Положення Правління НБУ від

17.08.2012 № 346. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1590-12>.

51. Про затвердження Положення про порядок визначення системно важливих банків / Постанова Правління Національного банку України від 25.12.2014 р. № 863 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0863500-14>.

52. Про Національний банк України: Закон України від 20 травня 1999 р. № 679 – XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1999. – № 29. – Ст. 238.

53. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]. – Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2012. - №50. – с.564. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>.

54. Про схвалення методики розрахунку коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR): Рішення Правління НБУ від 15.02.2018 №101-рш. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr101500-18>.

55. Ребрик Ю.С. Сучасна парадигма антикризового управління банками в умовах ескалації системної фінансової кризи / Ю.С.Ребрик // Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. – 2014. - №2 – С .1138-1144.

56. Ремньова Л.М. Управління фінансовою стійкістю банківських установ у сучасних умовах / Л.М. Ремньова // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – № 6 (51), ч. 2. – 2011. – С. 249-252.

57. Савченко Т.Г Миненко Л.М Розвиток консолідованого банківського нагляду на основі імплементації міжнародного досвіду визначення системно важливих банків / Т.Г. Савченко Л.М. Миненко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2016. - №2016/18-2016/27. – С. 128-131.

58. Склеповий Є. В. Складові стійкості комерційного банку / Є. В. Склеповий // Банківська справа. – 2002. – № 5. – С. 138–142.

59. Усков, Д. Ю. Финансовая стабильность банков: методологический поход [Текст] / Д. Ю. Усков // Социально-экономические явления и процессы. – 2013. – № 5 (051). – С. 200- 204.

60. Фетисов Г. Г. Методологические основы формирования устойчивости банковской системы / Г. Г. Фетисов // Финансы и кредит. – 2002. – 15 (105). – С. 2–13.

61. Шелудько Н. М. До визначення фінансової стійкості комерційного банку / Н. М. Шелудько // Вісник Національного банку України. – 2000. – № 3. – С. 40–43.

62. Шіллер Р.І. Фінансова стійкість комерційного банку та шляхи її зміцнення /Р.І. Шіллер. – К.: Наукова думка, 2000. – 158 с.

63. Шульга Н.П. Ідентифікація системно важливих банків / Н.П.Шульга, С.О. Колодізева // Вісник КНТЕУ. - 2016. - № 5. - С. 82-98.

64. A framework for dealing with domestic systemically important banks [Електронний ресурс] // Basel Committee on Banking Supervision. – 2012 (October) // Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs233.pdf>.

65. Additional buffer requirement enhances resilience of Dutch systemic banks // Сайт банку Нідерландів [Електронний ресурс]. – 2014 // Режим доступу: <http://www.dnb.nl/en/news/news-and-archive/dnbulletin-2014/dnb306988.jsp#>.

66. Bank systemic Risk Regulation: The \$50 Billion Threshold in the Dodd-Frank Act [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fas.org/sgp/crs/misc/R45036.pdf>.

67. Basel III: international regulatory framework [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bis.org/bcbs/basel3.htm?m=3%7C14%7C572>.

68. Bernanke Ben S. Financial reform to address systemic risk / [Електронний ресурс] / Ben S. Bernanke - Режим доступу: <http://www.federalreserve.gov/newsevents/speech/bernanke20090310a.htm>.

69. Domestic systemically important banks in Australia Comments. Information paper [Електронний ресурс]// Australian Prudential Regulation Authority (APRA). – 2013 (December). Режим доступу:

<https://www.apra.gov.au/adi/Publications/Documents/Information-Paper-Domestic-systemically-important-banks-in-Australia-December-2013.pdf>.

70. Financial Stability Report. European Central Bank. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/financialstabilityreview200612en.pdf?eeb9342332f4cd3127e55b523c51c9ff>.

71. Financial Stability Review. ECB. December [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.ecb.int/pub/pdf/other/financialstabilityreview200612en.pdf>.

72. Global systemically important banks: assessment methodology and the additional loss absorbency requirement (Covernote) [Електронний ресурс] /Сайт Банку Міжнародних розрахунків. —Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs207cn.pdf>.

73. Globally systemically important banks: updated assessment methodology and the additional loss absorbency requirement/ Basel Committee on Banking Supervision. - 2013. - 23 p.// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs255.pdf>.

74. Globally systemically important banks: updated assessment methodology and the additional loss absorbency requirement [Електронний ресурс] /Сайт Банку Міжнародних розрахунків. —Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs255.pdf>.

75. Guidance to assess the systemic importance of financial institutions, markets and instruments: initial considerations – background paper. Report to the G–20 Finance Ministers and Central Bank Governors // IMF, BIS, FSB. – 2009. – October. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://imf.org/external/np/g20/pdf/100109a.pdf>.

76. Integrating Stability Assessments Under the Financial Sector Assessment Program into Article IV Surveillance: Background Material [Електронний ресурс] / IMF. – 2010 (August 27). – Режим доступу: <https://www.imf.org/en/Publications/Policy-Papers/Issues/2016/12/31/Integrating->

Stability-Assessments-Under-the-Financial-Sector-Assessment-Program-into-PP4477.

77. Regulatory Consistency Assessment Programme (RCAP). Assessment of Basel III GSIB framework and review of D-SIB frameworks [Электронный ресурс]// Basel Committee on Banking Supervision – United States. 2016 (June). – Режим доступа: <http://www.bis.org/bcbs/publ/d369.pdf>.

78. Resolution Framework for Systemically Important Banks in the Netherlands // De Nederlandsche Bank [Электронный ресурс]. – 2012 // Режим доступа: http://www.dnb.nl/en/binaries/Resolution%20Framework%20for%20953-4/2015Systemically%20Important%20Banks%20in%20the%20Netherlands_tcm47-275579.pdf.

79. Systemic importance of financial institutions: evidence from asian countries – journal of business and financial affairs [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.omicsonline.org/open-access/systemic-importance-of-financial-institutions-evidence-from-asian-countries-2167-0234-1000348.pdf>.

80. Systemically Important Banks. Supervisory policy manual [Электронный ресурс]// Hong Kong Monetary Authority. Режим доступа: <https://www.hkma.gov.hk/media/eng/doc/key-functions/banking-stability/supervisory-policy-manual/CA-B-2.pdf>.

81. Understanding Financial Linkages: A Common Data Template for Global Systemically Important Banks// Financial Stability Board (FSB). – 2011 (6 October). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://financialstabilityboard.org/publications/r_111006.pdf.

82. Yaseen A. Managing Systemically Important Financial Institutions (SIFIs) / A. Yaseen // Speech by Mr Yaseen Anwar, Governor of the State Bank of Pakistan, at the second meeting of the Financial Stability Board (FSB) Regional Consultative Group for Asia, Kuala Lumpur. – 2012 (14 May).

Підходи до визначення поняття «системно важливий банк»

Причинно-наслідковий підхід	П.Прат		банк або іншу фінансову установу можна вважати системно важливою, якщо її банкрутство або порушення її діяльності матиме значний негативний вплив на фінансову систему [6, с. 54]		
	Я.Анвар		банк, банкрутство якого чи його проблемний стан можуть спричинити фінансову кризу при прямій дії або слугувати спусковим механізмом для поширення шоків [8, с. 1]		
	А.Ясин		фінансова установа, банкрутство якої чи її проблемний стан може викликати фінансову кризу при прямій дії, або слугувати спусковим механізмом для поширення шоків[8].		
	за величиною	Ф. Алексеров		велику кредитну організацію, суттєве погіршення стану або банкрутство якої може привести до серйозних проблем у фінансовій системі, що негативно позначиться на реальному секторі економіки [11, с. 26].	
		Дж. Сінкі-молодший		...це великий банк, що обслуговує різні ринки та пропонує широкий спектр послуг» [7, с. 28]	
		за взаємопов'язаністю	В. Новікова		великі, тісно пов'язані з іншими банками, вихід яких з ринку може завдати значних збитків економіці [10, с. 33]
			С. Зоу		це фінансовий інститут, який володіє значною долею ринку та має таку кількість економічних зв'язків, що його банкрутство матиме катастрофічні наслідки для світової економіки та/або для економіки окремої країни [4].
			Хі Су Рох та Сан Ян Пак		"занадто важливі, щоб збанкрутувати", зміщують акцент з розміру фінансової установи на взаємопов'язаність цього банку з великою кількістю важливих банків, яка може поставити під загрозу всю фінансову систему [5].
	за диверсифікацією активів	Ерік Раджан		установа, активи якої є диверсифікованими, тобто розподіленими на фінансовому ринку між великою кількістю інших установ з метою мінімізації ризиків. У процесі виходу з ринку така фінансова установа може стати причиною «зараження» проблемними ресурсами для інших банків і тим самим спровокувати запуск негативних процесів в економіці [6].	
		В. Ахарія		системно важливі банки з точки зору банківських об'єднань кількох невеликих та пов'язаних між собою добре диверсифікованими ресурсними портфелями установ, які разом приймають участь у різних інвестиційних проектах, тим самим наражаючи один одного на ефект «зараження» низько ліквідними активами [8].	
за ризико	І. Краснова та В. Лавренюк		банк може вважатися системно важливим, якщо його неплатоспроможність або неочікуване банкрутство зумовлює збільшення системного ризику, суттєві порушення у фінансовій системі та/або приводить до негативних наслідків в економіці країни [12, с. 20].		

Принципи Базельського комітету з банківського нагляду

Принцип	Значення
	Повноваження, обов'язки і функції нагляду
Обов'язки, цілі та повноваження	В ефективній системі банківського нагляду визначено чіткі обов'язки, які беруть участь в процесі нагляду за банками та банківськими групами. Для банківського нагляду, щоб забезпечити кожен відповідальний повноваженнями надавати банкам дозволи, здійснювати поточні відповідності законодавству та своєчасно вживати коригувальні заходи за занепокоєння щодо безпеки та надійності.
Незалежність, підзвітність, ресурси та правовий захист органів нагляду	Наглядовий орган має операційну незалежність, прозорі процедури та процеси, які забезпечують йому автономію та достатні ресурси, функції та використання ресурсів. Правова база банківського нагляду наглядного органу.
Співпраця та спільна робота	Закони, положення або інші механізми забезпечують основу для співпраці між відповідними внутрішніми органами влади та іноземними органами нагляду з метою задоволення потреби в захисті конфіденційної інформації.
Дозволені види діяльності	Дозволені види діяльності установ, які отримали ліцензію та повноваження, визначені, а використання слова «банк» в назві установ.
Критерії ліцензування	Орган ліцензування має повноваження встановлювати критерії ліцензування установ, які не відповідають цим критеріям. Процедура ліцензування структури власності та управління (в тому числі професійної ради та Правління) банку та його ширшої групи, а також його систем внутрішніх процедур контролю, управління ризиками та прогнозування капітальною базою). Якщо запропонований власник або матеріал отримується попередня згода органу нагляду к

Передача істотної власності	Орган нагляду уповноважений розглядати, відхиляти та накладати пропозицію щодо передачі істотної участі або контрольного пакету акцій опосередковано іншим особами.
Крупні придбання (поглинання)	Орган нагляду має повноваження на основі визначених критеріїв надавати рекомендації відповідальному органу погоджувати чи не погоджувати інвестиції банку, в тому числі транскордонні, а також застосовувати також уповноважений визначати, чи корпоративні зв'язки або структури створюють ризики, і чи не перешкоджають вони ефективності банківської системи.
Наглядовий підхід	Ефективна система банківського нагляду вимагає від органу нагляду перспективної оцінки профілю ризику окремих банків та банківської системи в цілому; визначення, оцінки та контролю ризиків банківською системою в цілому; наявності механізмів раннього втручання відповідальними установами плану дій щодо впорядкованого виведення банків з життя життєздатності.
Методи та інструменти нагляду	Орган нагляду застосовує відповідний набір методів та інструментів підходу та використовує наглядові ресурси на пропорційній основі з урахуванням системної важливості банку.
Наглядова звітність	Орган нагляду збирає, переглядає та аналізує пруденційну звітність банками як на індивідуальній, так і на консолідованій основі, а також звітів за допомогою виїзних перевірок або залучення експертів.
Повноваження органу нагляду щодо застосування санкцій та заходів впливу	Орган нагляду на ранньому етапі втручається з метою вирішення неефективної практики або дій, які можуть наражати на ризик банківської системи. Орган нагляду має у своєму розпорядженні відповідне коло наглядових заходів для виправлення ситуації. Це включає можливість відкликання ліцензії та рекомендувати її відкликання.
Консолідований нагляд	Обов'язковим елементом банківського нагляду є те, що орган нагляду на групову основу на консолідованій основі, належним чином здійснює моніторинг пруденційні стандарти до усіх аспектів діяльності, яка здійснюється банком.

Відносини між органами нагляду країни походження та країни перебування	Органи нагляду країни походження і країни перебування трансгранично обмін інформацією та співпрацюють для забезпечення ефективного та ефективного врегулювання кризових ситуацій. Органи нагляду іноземних банків здійснювались у відповідності до тих же стандартів банків.
Пруденційні положення та вимоги	
Корпоративне управління	Наглядовий орган визначає наявність в банках та банківських групах корпоративного управління, які охоплюють, наприклад, стратегію, організаційну структуру, механізми контролю, відповідальності та компенсації. Ця політика та 14 процедури відповідають профілю ризику.
Процес управління ризиками	Наглядовий орган визначає, чи мають банки комплексні процедури здійснення ефективного моніторингу з боку Ради та Правління, вимірювання, оцінки, моніторингу, звітування та контролю або також оцінки адекватності їхнього капіталу та ліквідності по відношенню до ринкових та макроекономічних умов. Це поширюється на розробку та настання непередбачуваних подій (у тому числі чітко сформульованої кризової ситуації, де це є необхідним) з урахуванням стану контролю ризиками відповідає профілю ризиків та систем.
Адекватність капіталу	Наглядовий орган встановлює розумні та належні вимоги до капіталу на себе банком ризику в контексті ринкових та макроекономічних умов складові капіталу з урахуванням їхньої здатності поглинати збитки. Міжнародно активних банків мають бути не меншими, ніж стандарти.
Кредитний ризик	Наглядовий орган визначає, чи здійснюється банками належне управління ризиком з урахуванням їхньої готовності взяти на себе ризик («апетит до ризику») в ринкових і макроекономічних умовах. Це включає також наявність своєчасного виявлення, вимірювання, оцінки, моніторингу, звітування про кредитного ризику (у тому числі ризику контрагента). Має бути включено надання кредиту, оцінку кредиту, а також постійне управління портфелем банку.
Проблемні активи та резерви	Наглядовий орган пересвідчується, що банки мають належну політику та управління проблемними активами, а також підтримувати

Ризик концентрації та ліміти максимального ризику	Орган нагляду визначає наявність у банків належних політики та вимірювання, оцінки, моніторингу, звітування, контролю або зменшення ризику. Орган нагляду встановлює пруденційні ліміти для обмеження операцій з пов'язаних контрагентів.
Операції з пов'язаними особами	З метою запобігання зловживанням, що виникають при здійсненні операцій з пов'язаними особами на стандартних ринкових умовах, здійснюватимуться заходи для забезпечення належної контролю або зниження ризиків та зменшення ризику пов'язаних осіб згідно зі стандартними політиками та процедурами.
Ризик країни та ризик обмеження переказу коштів (трансфертний ризик)	Наглядовий орган визначає, чи мають банки адекватну політику та процедури виявлення, вимірювання, оцінки, моніторингу, звітування, контролю або зменшення ризику обмеження переказу коштів (трансфертного ризику) в країнах з високим ризиком інвестиційної діяльності.
Ринковий ризик	Наглядовий орган визначає, чи здійснюється банками належне управління ринковим ризиком з урахуванням їхньої готовності взяти на себе ризик («апетиту до ризику») в умовах макроекономічних умов, а також ризику значного погіршення ліквідності банків у разі порушення належної політики та процедур вчасного виявлення, вимірювання, моніторингу, звітування, контролю або зменшення ринкового ризику.
Ризик відсоткової ставки у банківському портфелі	Наглядовий орган визначає, чи мають банки належні системи вчасного виявлення, вимірювання, моніторингу, звітування, контролю або зменшення ризику відсоткової ставки. Ці системи мають враховувати готовність банків взяти на себе ризик відсоткової ставки, а також ринкові та макроекономічні умови.
Ризик ліквідності	Наглядовий орган встановлює доцільні та відповідні (кількісні) ліміти ліквідності банків, які мають відображати потреби банку у ліквідних коштах. Банки впровадили стратегію, яка дозволяє здійснювати належне управління ліквідністю та дотримуватися вимог щодо ліквідності. Стратегія має враховувати макроекономічні умови, а також включати належну політику управління ліквідністю з урахуванням готовності банку взяти на себе ризик, з метою виявлення, вимірювання, моніторингу, звітування, контролю або зменшення ризиків ліквідності протягом життя банківських операцій. Вимоги щодо ліквідності принаймні міжнародно активних банків передбачені чинними стандартами Базельського комітету з банківського нагляду.

Операційний ризик	Наглядовий орган визначає, чи мають банки належну систему урахуванням їхньої готовності взяти на себе ризик («апетит до ринкових імакроекономічних умов. Це включає належну політику вимірювання, оцінки, моніторингу, звітування, контролю або
Внутрішній контроль та аудит	Наглядовий орган пересвідчується, що банки мають належні системи створення та підтримання належним чином контрольованого робочої діяльності з урахуванням профілю ризиків банку. Такі системи по передачі повноважень та відповідальності, розмежування функцій зобов'язань, виплати грошових коштів, обліку активів і зобов'язань, забезпечення схоронності активів банку, а також здійснення внутрішнього аудиту та забезпечення дотримання вимог (комплексного дотримання цих положень, чинного законодавства та
Фінансова звітність та зовнішній аудит	Наглядовий орган пересвідчується, що банки та банківські групи не здійснюють підготовку фінансової звітності відповідно до облікових принципів прийнятих на міжнародному рівні, та щорічно оприлюднюють інформацію про їхній фінансовий стан і діяльність та містить висновок незалежного орган також визначає, чи мають банки та материнські установи банків корпоративне управління та контролю за здійсненням фінансової звітності
Розкриття інформації та прозорість	Наглядовий орган пересвідчується, що банки та банківські групи ринку на консолідованій і, де прийнятно, індивідуальній основі, та що звітність справедливо відображає їхній фінансовий стан, діяльність, взаємодію з ризиками, політику і процедури корпоративного управління
Зловживання фінансовими послугами	Наглядовий орган визначає, чи мають банки належну політику та належної перевірки клієнтів, з метою сприяння дотриманню високим рівнем у фінансовому секторі і запобігання навмисному чи ненавмисному злочинної діяльності.

Підходи до визначення фінансової стійкості банку*

Науковець	Визначення фінансової стійкості банку
С.Г.Арбузов	Стан банку, який характеризується збалансованістю фінансових потоків, достатністю коштів для підтримки своєї платоспроможності та ліквідності, а також рентабельною діяльністю.
Р. І. Шиллер	Вираження узагальнюючої результативності усіх складових його стійкості і вимірюється системою показників, насамперед, обсягом і структурою власних ресурсів, рівнем прибутковості, нормою прибутку на власний капітал, встановленими показниками ліквідності, мультиплікативною ефективністю власного капіталу, обсягом створеної доданої вартості.
Н.М.Шелудько	Спроможність банку, як системи трансформувати банківські ресурси, з максимальною ефективністю і мінімальним ризиком виконувати свої функції у ринковому середовищі попри вплив ендогенних та екзогенних факторів.
Ж.М. Довгань	Спроможність банку подолати кризові ситуації в різних сферах і продовжувати функціонування, не викликаючи при цьому необхідності в економічних агентів радикально змінювати свої цілі і завдання щодо клієнтів навіть в умовах істотно негативних наслідків.
А.Н.Мороз	Складова характеристика фінансової стабільності, його надійності, показниками якої, в свою чергу, є капітальна стійкість, ліквідність, прибутковість та ризик банку.
С.П.Прасолова	Стан, за якого за умов проведення виваженої прибуткової діяльності (із наявними надлишками ліквідності та створеними у потрібному обсязі резервами), банк дотримується у своїй діяльності вимог Національного банку України та має бажаний (відповідно до обраної стратегії) фінансовий стан.
Є.В.Скляповий	Динамічна, інтегральна характеристика спроможності банку як системи трансформування ресурсів і ризиків, повноцінно (з максимальною ефективністю і мінімальним ризиком) виконувати свої функції, витримуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.
В.Ю.Масленчиков	Відповідність (невідповідність) діяльності банку основним плановим (нормативним) узагальнюючим показникам, що синтезують характеристики економічних складових фінансової стійкості: обсягу й структури власних засобів, рівня доходів і прибутку, норми прибутку на власний капітал, достатності ліквідності, мультиплікативної

ефективності власного капіталу, створення банком доданої вартості.

*Примітка: складено автором за джерелами[1;62;11;45;26;58]

Величини коштів залучених від інших банків та розміщених в інших банках з метою відображення зв'язку потенційних СВБ з іншими банками за період 2014-2018 рр.

Банк	2014		2015		2016		2017		2018	
	Кошти банків	Кошти в банках	Кошти банків	Кошти в банках	Кошти банків	Кошти в банках	Кошти банків	Кошти в банках	Кошти банків	Кошти в банках
ПРИВАТБАНК	8 896 631	3 486 203	22 761 861	1 220 106	8 482 158	2 558 320	2 650 715	2 178 626	233 849	7 936 858
ОЩАДБАНК	24 078 347	4 941 295	26 151 208	792 635	8 142 842	210 851	8 309 933	97 111	8 414 105	16 732 798
УКРЕКСІМБАНК	12 285 562	1 930 220	10 524 441	3 264 179	5 253 191	18 755 020	6 041 088	12 150 480	2 370 056	10 913 736
ДЕЛЬТА БАНК	11 968 663	542 828	14 292 899	535 642	-	-	-	-	-	-
РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	6 011 837	52 711	5 378 288	15 228	2 299 973	6 664 348	621 942	11 664 132	1 694 445	5 579 321
УКРСОЦБАНК	11 385 167	25 910	15 822 278	7884	10 724 897	34 848	1 761 527	261 113	2 541 661	3 410 369
ПРОМІНВЕСТБАНК	16 376 358	1 492 865	27 022 065	1 639 341	26 182 420	100 957	8 846 159	798 564	774 341	3 925 588
СБЕРБАНК РОСІЇ	10 939 978	297 715	24 234 269	0	31 369 700	132 754	25 470 317	56 985	25 224 800	2 636 028
АБ "УКРГАЗБАНК"	8 565 484	716 711	6 568 457	802564	4 901 164	9 599 069	885 587	6 521 928	1 611 021	4 182 599
АТ "УкрСиббанк"	199 318	207 105	160 545	49 765	3 084	10 716 906	13 054	13 868 310	60 079	13 225 042
ПАТ "Альфа-банк"	4 607 735	110 812	5 121 681	1 044 522	3 010 966	1 909 971	1 671 132	138 142	661 951	7 444 679
ПАТ "ПУМБ"	3 082 554	1 276 079	1 662 129	568 625	224 827	4 283 476	1 147 889	5 561 964	876 197	5 547 483
Всього частка потенційних СВБ	118 397 635	15 080 454	159 700 118	9 940 490	100 595 223	54 966 520	57 419 342	53 297 355	44 462 506	81 534 503
Всього по системі	208 853 911	33 405 926	266 225 120	21 506 947	134720840	65221702,68	88 303 090	63 442 835	61090334,8	118132182

Розрахунок показника системної важливості за методикою НБУ відповідно до

НАЗВА БАНКУ	Показник системної важливості	Загальні активи ¹ (РА)	Частка (РА), %	Кошти фізичних осіб, суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ (РВфю)	Частка (РВфю), %	Кредити, що надані суб'єктам господарювання за видами економічної діяльності, що класифікуються за секцією "А" (сільське господарство), "В" - "Е" (промисловість), "Г" (будівництво) КВЕД-2 (ДКрю)	Частка (ДКрю), %
ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"	18,284	491715950,1	26,21	208 565 760	22,43	17 884 959	4,86
АТ "ОЩАДБАНК"	15,306	295879701,9	15,77	148 302 247	15,95	51 762 474	14,06
АТ "Укрексімбанк"	11,407	224842300,4	11,98	88 584 209	9,53	71 052 012	19,30
АБ "УКРГАЗБАНК"	5,018	80105540,25	4,27	60 709 843	6,53	19 032 908	5,17
АТ "Райффайзен Банк Аваль"	4,731	79246880,9	4,22	52 280 577	5,62	17 745 187	4,82
ПАТ "СБЕРБАНК"	5,949	62858538,64	3,35	11 150 964	1,20	26 812 706	7,28
ПАТ "УКРСОЦБАНК"	2,696	58301921,11	3,11	19 335 915	2,08	8 635 249	2,35
ПАТ "АЛЬФА-БАНК"	3,787	58009728,58	3,09	41 366 440	4,45	14 568 414	3,96
ПАТ "ПУМБ"	3,334	54632098,24	2,91	36 900 186	3,97	11 437 695	3,11
АТ "УкрСиббанк"	3,446	53052754,32	2,83	35 784 721	3,85	6 448 956	1,75
ПАТ "Промінвестбанк"	2,762	51141665,48	2,73	8 582 205	0,92	27 995 601	7,60
АТ "ОТП БАНК"	2,068	35926454,02	1,92	25 266 526	2,72	5 207 889	1,41

ПАТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК"	2,409	33325192,55	1,78	24 983 064	2,69	10 479 975	2,85
Акціонерний банк"Південний"	1,806	27121021,14	1,45	16 321 160	1,75	4 311 963	1,17
ПАТ КБ"ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА	1,359	26944961,11	1,44	2 004 114	0,22	18 667 303	5,07
ПАТ "ВТБ БАНК"	1,866	25300587,2	1,35	4 876 119	0,52	11 554 288	3,14
ПАТ "СІТІБАНК"	1,413	19090801,43	1,02	16 748 309	1,80	2 714 553	0,74
АТ "ПРОКРЕДИТ БАНК"	1,264	17432876,1	0,93	12 288 347	1,32	9 336 242	2,54
ПАТ "КРЕДОБАНК"	1,097	15170654,35	0,81	10 642 417	1,14	3 282 202	0,89
АТ "ТАСКОМБАНК"	0,919	14664084,16	0,78	11 444 182	1,23	3 719 275	1,01
ПАТ "БАНК КРЕДИТ ДНІПРО"	0,740	12019314,15	0,64	8 263 455	0,89	2 729 023	0,74
ПАТ "ІНГ Банк Україна"	0,626	10566237,46	0,56	5 143 680	0,55	2 730 576	0,74
ПАТ "МЕГАБАНК", Харків	0,592	9682154,917	0,52	6 589 966	0,71	3 203 232	0,87
ПАТ "МІБ"	0,693	9404299,063	0,50	8 247 222	0,89	910 565	0,25
ПАТ "БАНК ВОСТОК"	0,609	8727552,959	0,47	6 496 415	0,70	1 832 979	0,50
ПАТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	0,395	7304146,535	0,39	5 171 235	0,56	629 042	0,17
ПАТ "А - БАНК"	0,271	5458690,804	0,29	3 674 382	0,40	96 153	0,03
ПАТКБ "ПРАВЕКС- БАНК"	0,405	5252369,463	0,28	2 832 750	0,30	223 810	0,06
АКБ "ІНДУСТРІАЛБАНК"	0,263	4766888,003	0,25	2 957 352	0,32	1 054 428	0,29
ПАТ "МАРФІН БАНК"	0,274	4664007,046	0,25	3 544 947	0,38	350 093	0,10
БАНК ІНВЕСТ. ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ	0,257	4649540,118	0,25	3 731 137	0,40	674 219	0,18
ПАТ "Ідея Банк"	0,204	4340537,157	0,23	2 962 104	0,32	42 845	0,01
АТ "ПІРЕУС БАНК МКБ"	0,279	3409019,464	0,18	1 773 800	0,19	948 591	0,26
ПАТ "ВіЕс Банк"	0,198	3313280,078	0,18	923 747	0,10	391 559	0,11

АТ "БМ БАНК"	0,132	3041398,093	0,16	817 263	0,09	454 343	0,12
АБ "КЛПРИНГОВИЙ ДІМ"	0,158	2957319,587	0,16	1 779 473	0,19	434 754	0,12
ПАТ "БАНК ФОРВАРД"	0,164	2611544,178	0,14	1 542 315	0,17	0	0,00
ПАТ "КБ "ГЛОБУС"	0,141	2587348,303	0,14	1 957 251	0,21	228 853	0,06
АТ "Місто Банк"	0,129	2487456,086	0,13	1 528 505	0,16	165 839	0,05
ПАТ АКБ "АРКАДА"	0,080	2323297,669	0,12	856 970	0,09	110 985	0,03
ПАТ "Полтава-банк"	0,119	2140018,592	0,11	1 347 852	0,14	561 280	0,15
ПАТ "Дойче Банк ДБУ"	0,132	2087967,246	0,11	1 703 204	0,18	66 601	0,02
ПАТ "КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК"	0,203	1983860,433	0,11	544 041	0,06	168 484	0,05
ПАТ АКБ "Львів"	0,113	1938068,174	0,10	1 365 966	0,15	432 882	0,12
ПАТ"СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК"	0,125	1862752,833	0,10	1 333 268	0,14	200 464	0,05
"ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК"	0,123	1629802,767	0,09	1 252 429	0,13	270 949	0,07
ПАТ "КРЕДИТВЕСТ БАНК"	0,113	1614292,426	0,09	895 111	0,10	531 748	0,14
ПАТ "КОМІНВЕСТБАНК"	0,086	1509987,193	0,08	1 101 951	0,12	332 295	0,09
ПАТ "БТА Банк"	0,068	1500851,553	0,08	246 789	0,03	477 642	0,13
ПАТ "БАНК АВАНГАРД"	0,095	1453686,388	0,08	852 370	0,09	9 873	0,00
ПАТ "МОТОР-БАНК"	0,095	1356191,584	0,07	1 048 725	0,11	562 533	0,15
ПАТ "БАНК "ГРАНТ"	0,075	1352134,376	0,07	717 145	0,08	450 605	0,12
ПАТ "АБ "РАДАБАНК"	0,084	1274442,796	0,07	886 145	0,10	363 897	0,10
ПАТ "КРИСТАЛБАНК"	0,066	1215594,549	0,06	882 313	0,09	185 901	0,05
ПАТ "БАНК 3/4"	0,087	1154950,076	0,06	301 253	0,03	18 050	0,00
ПАТ "АСВІО БАНК"	0,058	1062897,782	0,06	584 599	0,06	318 746	0,09
АТ "УКРБУДІНВЕСТБАНК"	0,059	1020390,374	0,05	723 036	0,08	134 887	0,04

ПАТ "ЮНЕКС БАНК" м. Київ	0,057	1015925,488	0,05	576 404	0,06	247 523	0,07
ПАТ "БАНК СІЧ"	0,055	855146,6786	0,05	594 043	0,06	252 332	0,07
ПАТ "АЙБОКС БАНК"	0,043	845911,1134	0,05	483 476	0,05	161 177	0,04
ПАТ "ЄВРОПРОМБАНК"	0,038	841091,739	0,04	320 811	0,03	207 911	0,06
ПАТ "БАНК АЛЬЯНС"	0,045	829994,0167	0,04	460 672	0,05	127 270	0,03
ПАТ"БАНК "УКРАЇН.КАПІТАЛ"	0,049	774559,5128	0,04	464 151	0,05	273 607	0,07
АТ "МетаБанк"	0,045	771516,9319	0,04	480 569	0,05	237 012	0,06
ПАТ "БАНК "ЮНІСОН"	0,031	759362,6244	0,04	76 758	0,01	314 178	0,09
ПАТ "АКБ "КОНКОРД"	0,039	704091,9627	0,04	432 523	0,05	93 099	0,03
АТ "КІБ"	0,037	700562,6006	0,04	461 667	0,05	126 422	0,03
ПуАТ "КБ "АКОРДБАНК"	0,036	685776,3001	0,04	430 140	0,05	70 137	0,02
ПАТ "ОКСІ БАНК"	0,034	605754,262	0,03	377 297	0,04	171 353	0,05
Полікомбанк	0,031	587660,7707	0,03	321 898	0,03	172 920	0,05
ПАТ "АП БАНК"	0,029	582747,4165	0,03	162 482	0,02	186 947	0,05
АТ "АЛЪТБАНК"	0,026	539342,5683	0,03	308 993	0,03	0	0,00
ПАТ "РВС БАНК"	0,021	536016,1212	0,03	265 867	0,03	2 730	0,00
ПАТ "КБ "ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ"	0,027	508542,2305	0,03	275 926	0,03	161 745	0,04
ПАТ "ВЕРНУМ БАНК"	0,023	495010,4427	0,03	202 431	0,02	70 912	0,02
ПАТ "СКАЙ БАНК"	0,019	458700,8438	0,02	172 441	0,02	56 426	0,02
ПАТ "БАНК ФАМІЛЬНИЙ"	0,017	438072,738	0,02	107 010	0,01	0	0,00
ПАТ "АКБ "Траст- капітал"	0,011	381174,8217	0,02	62 052	0,01	11 898	0,00
ПАТ "ДІВІ БАНК"	0,020	369164,695	0,02	99 384	0,01	129 482	0,04
ПАТ КБ "Центр"	0,012	317216,863	0,02	80 474	0,01	76 882	0,02
ПАТ "БАНК "ПОРТАЛ"	0,008	265344,446	0,01	24 169	0,00	58 650	0,02
ПАТ "РОЗРАХУНКОВИЙ"	0,007	263354,2188	0,01	40 314	0,00	0	0,00

ЦЕНТР"							
Укр.банкреконстр.тарозв.	0,004	210846,1964	0,01	2 544	0,00	0	0,00
ПАТ "АЛЬПАРИ БАНК"	0,004	206126,2925	0,01	2 517	0,00	0	0,00
УСЬОГО	100,000	1876037016	100,00	930004484,6	100,00	368 159 188	100,00

Динаміка залучених коштів системно важливими банками в розрізі кат

Банк	Кошти банків	Частка у загальних коштах, %	Кошти населення	Частка у загальних коштах, %	Кош госпо неб фінан
ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"	233 849,4837	0,3828	168 058 211,2298	35,0120	4
АТ "ОЩАДБАНК"	8 414 105,3751	13,7732	86 568 071,8103	18,0350	4
АТ "Укресімбанк"	2 370 056,2305	3,8796	25 051 785,8735	5,2191	5
Несистемні банки	50 072 323,7276	81,9644	200 323 148,0556	41,7339	28
Усього	61 090 334,8168	100,0000	480 001 216,9691	100,0000	42
Усього по СББ	11 018 011,0892	18,0356	279 678 068,9136	58,2661	14

Динаміка розміщених коштів системно важливими банками в розрізі кат

Банк	Кошти в банках	Частка у загальних коштах, %	Кредити та заборгованість клієнтів-фізичних осіб	Частка у загальних коштах, %	К заб клієнт
ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"	7 936 858,1655	6,7186	30 862 893,3343	33,5237	7
АТ "ОЩАДБАНК"	16 732 798,0892	14,1645	3 844 954,7367	4,1764	7
АТ "Укресімбанк"	10 913 735,9370	9,2386	209 437,7406	0,2275	6
Несистемні банки	82 548 789,8303	69,8783	57 145 612,3197	62,0724	32
Усього	118 132 182,0220	100,0000	92 062 898,1313	100,0000	46
Усього по СББ	35 583 392,1917	30,1217	34 917 285,8116	37,9276	14

Економічні нормативи регулювання стабільності банківської системи України

№	Значення нормативу для банку	Значення нормативу для спеціалізованого ощадного банку	Значення нормативу для системно важливого банку	Значення нормативу для спеціалізованого банку довірчого управління
1	H1	Регулятивний капітал банку. Має становити 500 млн.грн. для новоствореного банку.		
2	H2	Норматив достатності регулятивного капіталу (не менше 10 %)		Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (не менше 20 %)
3	H4	Норматив миттєвої ліквідності (не менше 20 %)	Норматив миттєвої ліквідності (не менше 30 %)	Норматив миттєвої ліквідності (не менше 40 %)
4	H5	Норматив поточної ліквідності (не менше 40 %)		
5	H6	Норматив короткострокової ліквідності (не менше 60 %)		
6	H7	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше 25 %)	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше 20 %)	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше 15 %)
7	H8	Норматив великих кредитних ризиків (не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу) (млн.грн.)		
8	H9		Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (не більше 20 %)	
9	H9	Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (не більше 5 %)		
10	H10	Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (не більше 30 %)		
11	H11	Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (не більше 15 %)		
12	H12	Норматив загальної суми інвестування (не більше 60 %)		

Заходи держави з підтримки стійкості банківської системи у кризовий період 2013-2018 рр.*

Завдання регулювання	Опис заходу	Характеристика заходу
Підтримка ліквідності банківської системи	Надання кредитів рефінансування НБУ, перегляд умов кредитування	Прямий метод
	Лібералізація вимог НБУ до формування банками обов'язкових резервів, у т.ч. шляхом повного вивільнення коштів з окремого рахунку	Прямий метод
Протидія інфляції та девальвації національної валюти	Підвищення облікової ставки НБУ з 6,5% річних: до 9,5% річних (з 15.04.2014); до 14,0% річних (з 13.11.2014); до 19,5% річних (з 06.02.2015); до 30,0% річних (з 04.03.2015); до 27% річних (з 28.08.2015); до 19 % річних (з 24.04.2016); до 18% річних (з 27.05.2016); до 14 % річних (з 9.12.2016); до 12,5% річних (з 26.05.2017); до 14,5% річних (з 15.12.2017); до 16% річних (з 26.01.2018); до 17,5% річних (з 13.07.2018); до 18% річних (з 07.09.2018).	Прямий метод
Стимулювання капіталізації банків	Збільшення мінімального розміру статутного капіталу новостворюваних банків до 500 млн грн. Затвердження плану поступового підвищення статутного капіталу діючих банків до мінімального розміру 500 млн.грн. протягом 10 років	Інструкція НБУ «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні»
	Впровадження нових вимог до капіталу банків, зокрема нормативу достатності основного капіталу НЗ та буферів капіталу	

Закінчення дод. М

Стимулювання капіталізації банків	Впровадження зобов'язання щодо здійснення банками докапіталізації та (або) реструктуризації, реорганізації за результатами діагностичного обстеження на вимогу НБУ у визначеному НБУ розмірі. Затвердження механізму участі держави у капіталізації банку, якщо банк не надає програму капіталізації або план реструктуризації, або учасники банку неспроможні забезпечити рівень капіталізації відповідно до вимог НБУ	Закон України «Про заходи, спрямовані на сприяння капіталізації та реструктуризації банків»
Посилення відповідальності власників та керівництва за доведення банків до банкрутства	Запровадження адміністративної, кримінальної та майнової відповідальності власників та інших пов'язаних з банком осіб за доведення банку до неплатоспроможності. Розширення переліку пов'язаних з банком осіб, встановлення нових правил та обмежень на проведення угод з пов'язаними особами	Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних з банком осіб"

*Примітка: складено автором за джерелами[16;17;37]

Заходи підвищення фінансової стійкості банків в умовах кризи*

Захід	Спосіб здійснення
1. Стабілізація національної валюти	Запровадження дії валютного коридору на відповідний проміжок часу, зниження доларизації банківського сектору, стимулювання збільшення обсягу грошових зобов'язань у національній валюті
2. Стабілізація банківської системи	Гарантувати збереження вкладів у банківських установах; контролю за цільовим використанням кредитів рефінансування; обмежити борговий тиск на позичальників; надати гарантії за міжбанківськими кредитами; здійснити формування системи моніторингу за появою ознак нестабільності; поліпшити управління ризиками тощо
3. Удосконалення нормативно правового поля діяльності банківських установ	Внести зміни до законодавчої бази в частині систематизації обов'язкових економічних нормативів, проведення кластеризації банківських установ і встановлення оптимальних значень для кожного кластеру, що дасть змогу підвищити ефективність банківського регулювання та нагляду
4. Активізація процесів реорганізації і реструктуризації банків	Зміцнити фінансову стійкість виходячи з критеріїв економічної ефективності банків- правонаступників, законодавче врегулювання стимулюючих заходів, зокрема зменшення капіталу проблемного банку, що приєднується до фінансово стійкого, на суму безнадійних та сумнівних до повернення боргів
5. Запровадження податкового стимулювання банківської діяльності	Диференціація ставки податку на прибуток, зокрема, підвищення її на прибуток, одержаний від посередницьких операцій на фондовому та валютному ринках і зниження ставки за прибутком, одержаним від наданих у виробничу сферу довгострокових кредитів, що сприятиме активізації інвестиційного процесу і відродженню національного виробництва; розширення бази оподаткування податком на прибуток за рахунок відновлення режиму оподаткування сум дооцінки іноземної валюти і упорядкування практики створення страхових резервів за активними операціями; удосконалення оподаткування ПДВ через запровадження оподаткування операцій з купівлі-продажу за ініціативою банку іноземних валют та цінних паперів, що дасть змогу стримувати зростання ризикованості цих операцій, а також встановлення пільгового оподаткування лізингових операцій, що сприятиме заохоченню інвестицій в реальний сектор економіки

*Примітка: складено автором за джерелами [12;24;44]

